

Wchodzę w samodzielność

Model usamodzielnienia
z pieczy zastępczej

SOS WIOSKI
DZIECIĘCE

Wchodzę w samodzielność

Model usamodzielnienia
z pieczy zastępczej

SOS WIOSKI
DZIECIĘCE

Wydawca:

Stowarzyszenie „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”
ul. Niedźwiedzia 39
02-737 Warszawa
www.wioskisos.org

Kierownik projektu:

Beata Kulig

Autorzy:

Zespół pracowników Stowarzyszenia „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”
Katarzyna Ociepka-Miąsik, facylitatorka metody *design thinking*

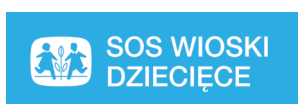
Redakcja naukowa:

Dr hab. Izabela Krasiejko, profesor Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana
Długosza w Częstochowie

Opracowanie graficzne i druk:

Piąta Strona Warsztat Multimediów i Reklamy Mateusz Ostojski

Cytowanie za podaniem źródła.

Model usamodzielnienia z pieczy zastępczej pt. *Wchodzę w samodzielność* został opracowany w ramach projektu „Partnerstwo dla samodzielności”, sfinansowanego ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030, realizowanego w latach 2021–2023 przez Stowarzyszenie „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”.

Warszawa 2022

Szanowni Państwo,

oddajemy w Państwa ręce model usamodzielnienia z pieczy zastępczej pt. *Wchodzę w samodzielność*. Jest to narzędzie pracy, które służyć ma wspieraniu młodych dorosłych na ich drodze do samodzielnego życia. Model jest skierowany do profesjonalistów zaangażowanych w pracę z osobami usamodzielniającymi się z pieczy zastępczej, przede wszystkim do opiekunów usamodzielnienia, wychowawców w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, rodziców zastępczych oraz pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie, ale także do pracowników organizacji pozarządowych, studentów kierunków społecznych, pracowników uczelni wyższych, jak i przedstawicieli regionalnych ośrodków polityki społecznej oraz urzędów wojewódzkich.

Opracowanie modelu zostało poprzedzone – prowadzoną metodą *design thinking* – pracą grupy złożonej z pracowników Stowarzyszenia „SOS Wioski Dziecięce w Polsce” oraz zaproszonych ekspertów – przedstawicieli powiatowych centrów pomocy rodzinie i organizacji pozarządowych. Dziękujemy Państwu za wkład, zaangażowanie, cenne rozwiązania, sugestie i uwagi, to m.in. na ich bazie przygotowano niniejszą publikację, do której lektury serdecznie zapraszamy.

Mamy nadzieję, że model, który powstał w ramach projektu „Partnerstwo dla samodzielności”, finansowanego ze środków Funduszu Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030, realizowanego w latach 2021–2023 przez Stowarzyszenie „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”, przyczyni się do efektywniejszej pracy z osobami usamodzielniającymi się z pieczy zastępczej.

Autorzy

Wchodzę w samodzielność

Model usamodzielnienia z pieczy zastępczej

SŁOWNICZEK

Osoba usamodzielniana osoba opuszczająca, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną.

IPU indywidualny program usamodzielnienia opracowywany jest przez osobę usamodzielnianą wspólnie z opiekunem usamodzielnienia, określający w szczególności: zakres współdziałania osoby usamodzielnianej z opiekunem oraz sposób uzyskania przez osobę usamodzielnianą wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia.

Opiekun usamodzielnienia osoba wspierająca wychowanka pieczy zastępczej w procesie usamodzielnienia, może to być: osoba tworząca rodzinę zastępczą, prowadząca rodzinny dom dziecka, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, pracownik socjalny powiatowego centrum pomocy rodzinie, osoba będąca w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej wychowawcą lub psychologiem, pracownik organizacji pozarządowej w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub inna osoba wyznaczona przez tę organizację do pełnienia funkcji opiekuna usamodzielnienia, lub inna osoba wskazana przez osobę usamodzielnianą i zaakceptowana przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie

Mieszkanie chronione forma pomocy społecznej wykorzystywana przez powiat, przygotowująca osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępująca pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione powinno zapewniać warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.

Ustawa lub uowrispz ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887), posłużono się tekstem ujednoliconym.

1. WSTĘP	8
2. DEFINICJE POJĘĆ SAMODZIELNOŚĆ, USAMODZIELNIENIE SIĘ ORAZ WARUNKI USAMODZIELNIENIA PIECZY ZASTĘPCZEJ	11
2.1. Czym jest samodzielność?	11
2.2. Świat zmian	12
2.3. Warunki usamodzielniania z pieczy zastępczej	13
2.4. Partycypacja	14
3. DLACZEGO POTRZEBNY JEST MODEL? ANALIZA POTRZEB	19
3.1. Funkcjonujące wyzwania systemowe	19
3.1.1. Raport NIK	21
3.1.2. Deinstytucjonalizacja	23
3.1.3. Wsparcie specjalistyczne	24
3.2. Osoba usamodzielniająca się	24
3.2.1. Transmisja wzorców	24
3.2.2. Zaburzenia posttraumatyczne	25
3.3. Regulacje prawne – nowelizacja ustawy	26
3.4. Badania własne Stowarzyszenia SOS Wioski Dziecięce w Polsce	27
4. PROPONOWANE ROZWIĄZANIA	30
4.1. Zadania władz na szczeblu powiatu /gminy	33
4.1.1. Zespół roboczy	33
4.1.2. Lider modelu	35
4.1.3. Koordynator ds. młodzieży	36
4.2. Zadania osób wspierających proces usamodzielniania	37
4.2.1. Opiekun usamodzielniania (OU)	38
4.2.2. Lokalny koszyk usług / narzędzi dla osób wspierających proces usamodzielniania	40
4.3. Osoby usamodzielniające się	41
4.3.1. Lokalny koszyk usług dla osób usamodzielniających się	41
4.3.2. Bezpieczne warunki mieszkaniowe po usamodzielnieniu	42
4.4. Wskazówki - budowanie samodzielności i autonomii młodego człowieka w oparciu o bezpieczne relacje z zapewnieniem jego partycypacji	45
5. PODSUMOWANIE	50
6. LISTA ZAŁĄCZNIKÓW	51

1. WSTĘP

Koniec drugiej i trzecia dekada XXI wieku to okres bardzo dynamicznych przemian społeczno-ekonomicznych, co mocno przekłada się na problemy i wyzwania, z jakimi społeczeństwo zmagają się w codzienności. Pandemia, a także kryzys inflacyjny dodatkowo przyspieszyły narastanie sprzężonych trudności i zwiększyły ich zakres. Wspomniana dynamika zmian i realne trudności nie pozostają bez wpływu na młodych ludzi, którzy rozpoczynają dorosłe życie - stają się samodzielni. Wyzwanie samodzielnego życia, zawsze niosące ze sobą pokaźny ładunek emocji, obaw i realnych problemów, obecnie zdaje się być jeszcze trudniejsze. Młodzi ludzie w ciągu ostatnich 3 lat musieli zmierzyć się z problemami wynikającymi z izolacji społecznej i nauki zdalnej, zagrożeniem konfliktem zbrojnym, kryzysem migracyjnym, przed nimi zaś skomplikowane realia rynku pracy, na który wpływają również zmiany społeczno-ekonomiczne wynikające z wojny w Ukrainie. Wydaje się, że obecnie jeszcze trudniej stać się samodzielnym - nawet ze wsparciem rodziny. Sytuacja komplikuje się w przypadku osób usamodzielniających się z pieczy zastępczej, którzy często pozbawieni są wsparcia ze strony wystarczająco dobrze funkcjonującego systemu rodzinnego.

Rodzi to wiele kryzysów, które niewłaściwie rozwiązane rzutować będą na wytwarzanie wzorców zachowań i ról społecznych właściwych dla efektywnie funkcjonującej samodzielnej osoby dorosłej. Konstruktywne rozwiązywanie kryzysów rozwojowych, sytuacyjnych, środowiskowych czy egzystencjalnych jest szczególnie ważne w odniesieniu do osób usamodzielniających się z pieczy zastępczej z których część mierzy się z różnego rodzaju trudnościami wynikającymi z niezaspokojonych potrzeb. W dzisiejszych czasach pomoc musi być zatem kierowana i indywidualnie dopasowana, tak aby była skuteczna i efektywna kosztowo.

Tak naprawdę, lista wyzwań, z którymi mierzą się dziś młodzi ludzie mogłaby być dłuższa niż lista proponowanych rozwiązań. Potrzebujemy jednak modeli, rekomendacji i narzędzi, które będą nam pomagać rozwiązywać choć niektóre z tych trudności. Opracowanie, które Państwo czytacie nie jest jedyne na rynku. Skupia się ono jednak na bieżącej i aktualnej analizie mapy wyzwań młodzieży usamodzielniającej się z pieczy zastępczej i proponuje użyteczne narzędzia oraz ramę współpracy ekspertom i specjalistom - dorosłym, których zadaniem jest pomagać i towarzyszyć w procesie usamodzielniania.

Wypracowany model bazuje także na procesie kokreacji i metodyce *design thinking*, którą uznaliśmy za użyteczną i taką, która pokaże nam inną perspektywę. Nowe spojrzenie pochodziło od młodzieży, osób dorosłych, którzy mają już za sobą proces usamodzielniania się i od ekspertów, którzy na co dzień pracują z wychowankami pieczy zastępczej a także przedstawicielami organizacji pozarządowych. Wszystko to po to, aby wypracowany model był trafny i odzwierciedlał potrzeby i wyzwania stojące przed wszystkimi zaangażowanymi w proces usamodzielniania się z pieczy zastępczej.

Czym jest *design thinking*? To inaczej myślenie projektowe, czyli badawcze podejście do rozwiązywania problemów, bazujące na głębokim zrozumieniu potrzeb i problemów użytkowników, a także wykorzystujące zebrane i zaobserwowane doświadczenia klientów.

W działaniach *design thinking* brane są pod uwagę trzy główne założenia:

- 1) koncentracja na użytkowniku, a więc dogłębne poznanie i zrozumienie potrzeb oraz problemów;
- 2) kreatywny udział/kolaboracja, a więc zaangażowanie możliwie wielu perspektyw w patrzeniu na problem, szukanie nowych, niestandardowych rozwiązań *out of the box*;

- 3) eksperymentowanie i testowanie hipotez – badanie wypracowanych prototypów rozwiązań i zbieranie informacji zwrotnej od użytkowników rozwiązania¹.

Design thinking to także usystematyzowane podejście do procesu innowacji i wypracowywania nowych rozwiązań. Podczas przygotowywania modelu przeprowadzono wszystkie etapy *design thinking*, a zatem empatyzowanie, definiowanie problemu, generowanie pomysłów, budowanie prototypów i ich testowanie. Działania te prowadzone były hybrydowo (*online* i stacjonarnie), w efekcie czego wypracowano optymalne do wdrożenia rozwiązanie wspierające proces usamodzielniania się z pieczy zastępczej (ibidem).

Podczas spotkań roboczych pracownicy systemu pieczy zastępczej, zarówno z instytucji samorządowych jak i organizacji pozarządowych „empatyzowali” z młodymi ludźmi stojącymi przed początkiem samodzielności potrzebującymi wsparcia w obliczu wyzwań, jakie stawia przed nimi dorosłość. Uczestnicy spotkań analizowali także własne wyzwania zawodowe jakie wiążą się z usamodzielnianiem młodych dorosłych z pieczy zastępczej. Starano się przyjąć najszerszą możliwą perspektywę całego procesu.

Pierwsze rozdziały, teoretyczne, poruszają kwestie związane z samodzielnością i jej warunkami oraz partycypacją młodych w tym procesie. Na kolejnym etapie przedstawiono analizę potrzeb wynikających z ram prawnych i systemowych, oraz wyzwania towarzyszące osobom usamodzielniającym się. Pokazano również doniesienia z badań własnych prowadzonych przez Stowarzyszenie „SOS Wioski Dziecięce w Polsce” w obszarze procesu usamodzielniania się, a także zasygnalizowano zmiany płynące z nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Następnie zaprezentowano propozycje rozwiązań modelowych, uwzględniające zarówno wsparcie bezpośrednie, jak i współpracę z opiekunami usamodzielnia. Całość kończy podsumowanie wraz z rekomendacjami oraz zestaw załączników użytecznych w pracy z użyciem modelu.

Model zawiera także elementy wypracowane i użytkowane przez pracowników oraz współpracowników Stowarzyszenia „SOS Wioski Dziecięce w Polsce” w codziennej pracy w ramach prowadzonych przez SOS WD form pieczy zastępczej (np. załącznik nr 8, rozdział 4.4).

¹ Michalska – Dominiak B., Grocholiński P. [2019]: Poradnik design thinking, czyli jak wykorzystać myślenie projektowe w biznesie, Onepress, Gliwice

2. DEFINICJE POJĘĆ SAMODZIELNOŚĆ, USAMODZIELNIENIE SIĘ ORAZ WARUNKI USAMODZIELNIENIA Z PIELCZY ZASTĘPCZEJ

Niniejsze opracowanie ma służyć pracownikom systemu pomocy społecznej i pieczy zastępczej we wspieraniu młodych osób, które opuszczają pieczę zastępczą i usamodzielniają się. Odbiorcami modelu są także przyszli opiekunowie usamodzielniania, na których rolę zwrócił uwagę ustawodawca w ostatniej nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. W końcu, niniejsze opracowanie powinno też służyć samym beneficjentom systemu pieczy zastępczej - młodym osobom, które uczestniczą w procesie własnego usamodzielniania się.

Rozdział drugi opisuje kilka aspektów, warunków brzegowych samodzielności i partycypacji, które warto brać pod uwagę i o których powinniśmy pamiętać chcąc wspierać młodych ludzi na ich nowej samodzielnej, ale też często wyboistej drodze.

2.1. Czym jest samodzielność?

Słownik Języka Polskiego definiuje termin *samodzielny* jako „nie potrzebujący pomocy, dający sobie radę”, w słowniku wyrazów bliskoznacznych pod hasłem ‘samodzielność’ znajdziemy określenia takie jak „autonomiczność, niezależność”².

Zgodne z koncepcją G. Gajewskiej „jednostka samodzielna to taka, która cechuje się odpowiednim przygotowaniem do życia rodzinnego, zawodowego, społecznego i obywatelskiego”³.

„Samodzielność życiowa może być rozumiana jako cecha osobowości lub też sytuacja, stan niezależności życiowej. Psychologowie ujmują tę właściwość w aspekcie behawioralnym, sprowadzają ją do aktywności jednostki, polegającej na podejmowaniu zadań, ich realizacji, kontroli jej skutków bez udziału, ingerencji innych osób. Samodzielność życiowa przejawia się przede wszystkim w tym, że jednostka sama przesądza o swoim życiu, kieruje nim zgodnie z uznawanymi i preferowanymi wartościami, sama rozwiązuje różne problemy (w tym trudne) pojawiające się na jej drodze życiowej, jest zdolna zaspokoić swoje potrzeby biologiczne i społeczno-kulturalne. Samodzielność w sensie sytuacyjnym oznacza, że człowiek w każdej sytuacji (normalnej, trudnej, niepomysłnej) w różnych sferach życia jest w stanie sam sobie poradzić, modyfikować te sytuacje wedle własnego uznania (preferowanych wartości), a nawet kreować nowe, które pozwalają mu na optymalną samorealizację”⁴

Za osobę samodzielną uznajemy więc taką osobę, która:

- posiada stabilny i wystarczający dochód na rodzinę (np. dochód z zatrudnienia, działalności gospodarczej, stypendiów lub dochód innych członków gospodarstwa domowego),
- posiada sieć wsparcia społecznego (np. dobre relacje z sąsiadami, przyjaciółmi lub innymi członkami lokalnej społeczności),
- posiada zdolności/gotowości do zatrudnienia/ posiada umiejętności z zakresu przedsiębiorczości (np. formalnego wykształcenia, przeszkolenia zawodowego, znajomości języków obcych, IT, zarządzania środkami finansowymi, umiejętności technicznych, orientacji na rynku pracy)⁵.

Niektórzy badacze i praktycy zajmujący się tematyką procesów usamodzielniania rozróżniają jeszcze dwa pojęcia: usamodzielnianie oraz usamodzielnienie. „Usamodzielnianie oznacza PROCES przygotowujący do samodzielnego wykorzystywania osobistych umiejętności i zasobów niezbędnych do podejmowania

² Drabik L., Kubiak-Sokół A., Sobol E. [2006]: Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa

³ Gajewska G. [2004]: Pedagogika opiekuńcza i jej metodyka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 109

⁴ Winiarski M. [1999]: Samodzielność życiowa [w:] Lalak D., Pilch T. (red.) Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej, Warszawa, s. 251

⁵ Opracowanie własne na podstawie materiałów metodycznych SOS Children's Villages International

decyzji dotyczących własnego życia, bez uzależnienia od innych osób i instytucji. Dlatego zamiast słowa USAMODZIELNIENIE powinniśmy raczej używać słowa USAMODZIELNIANIE, które u niektórych osób może trwać do końca życia...”⁶

Natomiast w modelu tym autorzy posługują się terminologią używaną w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, wszędzie tam, gdzie wprost odnoszą się do tego aktu prawnego.

Osoba usamodzielniana to zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, osoba opuszczającą po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną⁷. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 sierpnia 2012 roku w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie nie definiuje osoby usamodzielnianej, natomiast określa warunki i tryb przyznawania pomocy usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki i zagospodarowanie⁸.

Celem zatem świadczonego przez szereg instytucji i organizacji pozarządowych wsparcia w drodze do samodzielności z pieczy zastępczej jest takie przygotowanie młodych osób do przyszłego życia, aby wyposażyć ich w wiedzę, umiejętności, kluczowe kompetencje społeczne, w tym wchodzenia w zdrowe i satysfakcjonujące relacje z innymi osobami.

2.2. Świat zmian

Analizując otaczający nas świat, większość z nas może zgodzić się z twierdzeniem, że zmienia się on coraz szybciej i coraz trudniej nadążyć nam za tymi zmianami. Dotyczy to nas dorosłych, profesjonalistów, specjalistów. Zmiany te dotyczą także dzieci i młodzież, która wchodzi na ścieżkę samodzielności życiowej. Wyzwania związane z procesem usamodzielnienia się młodych ludzi są o tyle trudniejsze, że niedojrzała czy kształtująca się osobowość młodego człowieka jest jeszcze bardziej narażona na ogrom zmian i kryzysów, z którymi się ostatnio mierzymy.

B. Ziółkowska wskazuje: „Zarówno liczba, jak i różnorodność zadań rozwojowych okresu adolescencji z jednej strony oraz brak oferty dla młodego pokolenia z drugiej, zdają się dokumentować fakt, iż sytuacja psychologiczna adolescenta obfituje w szereg trudności, w tym: sytuacje konfliktowe (intrapsychiczne - dotyczące np. wyboru życiowych wartości i interpersonalne - nieporozumienia z opiekunami), deprywacyjne (np. dotyczące niezaspokojenia potrzeb emocjonalnych, poznawczych, seksualnych), zagrożenia (np. obrazu siebie, istotnych wartości), utrudnienia (np. brak wzorów postępowania, autorytetów) i przeciążenia (np. natłok obowiązków szkolnych przy jednoczesnym obniżeniu kondycji w związku z szybkim wzrostem).”⁹

To, co zazwyczaj pomaga odnaleźć się w podobnej zawierusze to jakiś wewnętrzny kompas rozeznawania co jest dobre a co nie, tego w co warto się angażować a w co nie warto. W końcu tego, jak oceniać wydarzenia oraz kogo obdarzyć zaufaniem.

Podobne decyzje podejmujemy zazwyczaj nieświadomie, kierując się skryptami i schematami, których nauczyliśmy się w wieku dziecięcym od naszych opiekunów, rodziców czy dziadków.

⁶ Polkowski T. [2019]: Droga do marzeń. Podręcznik dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej i opiekunów usamodzielnienia, UMWZ, https://rops.wzp.pl/sites/default/files/zachodniopomorskie_-_poradnik_polkowski_175x250_-_2019_05_www_z_wkladka.pdf

⁷ Usamodzielniani w świetle ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej - Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej - Portal Gov.pl (www.gov.pl): <https://www.gov.pl/web/rodzina/usamodzielniani-w-swietle-ustawy-z-dnia-9-czerwca-2011-r-o-wspieraniu-rodziny-i-systemie-pieczy-zastepczej>

⁸ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 sierpnia 2012 roku w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20120000954/O/D20120954.pdf>

⁹ Ziółkowska B. [2005]: Okres dorastania. Jak rozpoznać ryzyko i pomagać? w Brzezińska A.I. Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa, str. 382

Kompas jest więc wynikiem więzi i relacji, które nawiązaliśmy z opiekunami, i które w pewien niewidoczny sposób pomagają nam osiągać kolejne etapy życia. Nie każdy jednak miał możliwość nabyć takie umiejętności od wspierającej rodziny pochodzenia.

2.3. Warunki usamodzielniania z pieczy zastępczej

Bardzo często osoby usamodzielniane z pieczy zastępczej – rodziny zastępczej, rodzinnego domu dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawczej lub regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, w wyniku swojej trudnej historii i przeżytych traum, czasem braku stałego opiekuna, z którym nawiązą więź, nie posiadają wystarczającego przygotowania do wchodzenia w samodzielne życie. Skutkuje to zaburzeniem procesu usamodzielniania się i jego niską efektywnością, trudno bowiem odwołać się do stałego i budzącego zaufanie wewnętrznego kompasu.

Z jednej strony mamy sztywne ramy prawne procesu usamodzielniania, które określa ustawodawca, z drugiej strony mierzymy się z dynamicznymi przemianami społeczno-ekonomicznymi i nowymi potrzebami młodych ludzi. Analizując warunki brzegowe, które wspierają procesy usamodzielniania się młodych ludzi warto wziąć pod uwagę nawet sam wiek.

Młoda osoba może pozostać w pieczy zastępczej do ukończenia 25 roku, jeśli uczy się w szkole / uczelni / odbywa przygotowanie zawodowe lub w przypadku niepełnosprawności. Dane wskazują, że większość osób usamodzielniających się z pieczy ma 19-20 lat, a średni wiek młodego mieszkańca Unii Europejskiej, który opuszcza rodzinne gniazdo to 26,5 lat¹⁰, średnia dla Polski wynosi aż 29 lat, a dla polskich młodych mężczyzn – ponad 30 lat.

Młode osoby przebywające w pieczy usamodzielniają się więc ok. 6-7 lat wcześniej niż ich rówieśnicy, którzy wychowywali się stale w rodzinach pochodzenia. Okres przygotowania do usamodzielniania, w którym można liczyć na wsparcie, w tym finansowe i lokalowe, nabyć umiejętności życiowe i te potrzebne na rynku pracy, zgromadzić zasoby finansowe jest drastycznie krótszy dla opuszczających pieczę, w porównaniu do ich rówieśników wychowujących się w rodzinie biologicznej.

Rys. 1. Warunki niezbędne do pomyślnego usamodzielniania z pieczy zastępczej
Opracowanie własne.

¹⁰ Age of young people leaving their parental household, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Age_of_young_people_leaving_their_parental_household&stable=0&redirect=no

Młodzi ludzie z pieczy zastępczej w procesie usamodzielniania potrzebują zatem:

- W zakresie edukacji i samorozwoju:
 - o czasu i przestrzeni na budowanie samoświadomości i wglądu w siebie, przepracowania traumy transgeneracyjnej,
 - o warunków do zdobywania umiejętności i budowania kompetencji intra i interpersonalnych, pewności siebie oraz do budowania i testowania swojej autonomii,
 - o stwarzania przez opiekunów i trenerów sytuacji wychowawczych do realizacji działań i mierzenia się ze swoimi słabościami, budowania na swoich mocnych stronach,
 - o nauczania umiejętności rozpoznawania własnych potrzeb,
 - o nauczania umiejętności samoopieki (rozumianej jako rozpoznawanie stanów fizjologicznych i emocji oraz samoregulację na poziomie fizycznym, psychicznym, społecznym i prospołecznym),
 - o dawania im możliwości wpływu na własne życie poprzez stworzenie warunków do nauki podejmowania decyzji i rozwiązywania codziennych problemów życiowych, oraz uczenia się ich konsekwencji
 - o nauczania skutecznej organizacji czasu, skutecznej komunikacji (w tym asertywnego wyrażania swoich potrzeb, oczekiwań i poglądów),
 - o inspiracji do podejmowania nowych wyzwań,
- W zakresie środowiska i sieci wsparcia:
 - o bezpiecznego środowiska życia do kształtowania się zdrowej osobowości,
 - o spokojnego, wspierającego środowiska, które daje wiarę w młodego człowieka i nadzieję,
 - o sieci wsparcia społecznego z różnych poziomów, zarówno z instytucjonalnego, jak i prywatnego: jak rodzina, przyjaciele - stałych relacji opartych o zaufanie, szacunek i wsparcie;
 - o w końcu, dostępu w środowisku lokalnym do infrastruktury z zakresu kultury, sportu i rekreacji, ochrony zdrowia, mieszkalnictwa, poradnictwa prawnego, doradztwa zawodowego, zatrudnienia wspomaganego.

2.4. Partycypacja

Poza wymienionymi powyżej warunkami sprzyjającymi osiągnięciu samodzielności przez osoby usamodzielniające się z pieczy zastępczej, to co wpływa i wzmacnia samodzielność młodych osób to proces partycypacji. Partycypacja oznacza, że młodzi ludzie są zaangażowani w podejmowanie decyzji, które mają wpływ na nich życie i przyszłość. Wyrażają swoje potrzeby, poglądy, są słuchani, a ich opinie są brane pod uwagę przez wychowawców. Partycypacja rozumiana jako znaczące uczestnictwo wymaga zmiany postaw, działań i władzy dorosłych¹¹, zauważenia potrzeb młodych ludzi, także tych, które bardzo szybko zmieniają się w ostatnim czasie i mogą nie być oczywiste dla dorosłych. W takim ujęciu partycypacja jest warunkiem skutecznego procesu usamodzielniania się. Mówią o tym zarówno wypowiedzi młodych dorosłych, z którymi przeprowadziliśmy wywiady, jak i najnowsze raporty badające wartości i potrzeby najmłodszych pokoleń - w tym pokolenia Z, tj. osób urodzonych po 2000 roku¹².

Młodzież, która doświadcza obecnie w Polsce procesów usamodzielniania się przynależy do wspomnianego już pokolenia Z. Przedstawiciele tego pokolenia uważa się za osoby mobilne, praktyczne, szybkie, lubiące rzeczy użyteczne, dbające o 'work-life-balance' i ceniące w pracy poczucie sensu. Szybko podejmują decyzje, które bywają nie przemyślane, żyją chwilą, zmieniają

¹¹ Definicja partycypacji opracowana na podstawie wkładu członków Międzynarodowej Koalicji Młodzieży z: Partycypacja Młodzieży – Podręcznik Użytkownika. Globalna rama odnośnie partycypacji młodzieży i etapów jej wdrażania

¹² Młodzi Polacy na rynku pracy 2021, Raport PwC, Well.hr i Absolvent Consulting, <https://www.pwc.pl/pl/publikacje/mlodzi-polacy-na-ryнку-pracy-2021.html>,

zdanie, nie przywiązują się do marek, są w ciągłym ruchu. W stosunku do starszych pokoleń, trudniej ich zaangażować, związać z danym miejscem pracy, lubią się uczyć i potrzebują ciągle nowych bodźców¹³. Jest to pierwsze pokolenie, które dorastało z urządzeniami typu smartfon, tablet.

M. Bardziejewska wskazuje, że „jeżeli więc dorosły (np. rodzic, nauczyciel, psycholog) chce być osobą znaczącą dla dorastającego, a więc taką, której warto słuchać, szanować jej za sady, przestrzegać wytyczane przez nią reguły, liczyć się z jej zdaniem, czasami także ją naśladować, musi ona najpierw zaangażować się i zainteresować światem młodego człowieka. Zaangażowanie to nie oznacza moralizowania, dawania rad, strofowania, bo wówczas granica między dorosłym a dorastającym staje się nieprzepuszczalna. Oznacza zaś emocjonalne wsparcie, wysłuchanie, zadawanie pytań, zrozumienie i udzielanie wskazówek adekwatnych do sytuacji i momentu rozwoju, w którym znajduje się dorastający, a nie tylko zgodne z tym, jak według dorosłego powinno być.”¹⁴

Jak zatem zadbać o proces partycypacji młodzieży? Poniżej opisane zostało dziewięć podstawowych wymagań dotyczących partycypacji młodzieży¹⁵:

1. **Transparentna/przejrzysta i zasobna w informacje** - oznacza to, że proces partycypacyjny powinien zawierać wszystkie niezbędne informacje, odpowiadać na pytania: co? kto? dlaczego? jak? po co? Osoba przygotowująca te informacje powinna 'wejść w buty' odbiorcy i zastanowić się jakie informacje będą adekwatne, pomocne i potrzebne i jaka ich forma będzie najlepsza.
2. **Dobrowolna** - oznacza, że proces potrzebuje samodzielnej decyzji młodego człowieka czy będzie się angażował czy nie oraz bazuje na wewnętrznej motywacji. Nie oznacza to jednocześnie braku zaangażowania i zachęcania do udziału w procesie, w tym także rozmów na temat konsekwencji podejmowanych decyzji i ustalenia jasnych zasad i granic.
3. **Pełna szacunku** - oznacza akceptowanie młodzieży takiej jaka jest, otwartość i respektowanie granic i zdania młodych osób.
4. **Odpowiednia** - oznacza, iż proces partycypacji jest poprawnie zaprojektowany, odpowiada na potrzeby i zakłada osiągnięcie odpowiednich i pożądaných efektów.
5. **Przyjazna dla młodzieży** - oznacza, że proces jest przyjazny dla użytkownika ['user friendly'] - czyli jest dostosowany do potrzeb i możliwości i ograniczeń członków tego procesu, także pod kątem ich wieku rozwojowego i kryzysów, które przechodzą.
6. **Włączająca** - oznacza, że proces aktywizuje młodzież, nie wyklucza nikogo.
7. **Wspierana szkoleniami** - oznacza, że partycypacja bazuje na zdobytych lub poszerzonych kompetencjach zarówno po stronie dorosłych, którzy szkolili się, aby realizować mądre i efektywne procesy partycypacyjne jak i po stronie młodzieży, którzy zostali odpowiednio przygotowani do całego procesu i go rozumieją.
8. **Bezpieczna i wrażliwa na ryzyko** - oznacza, że w logikę działania wszyta niejako została akceptacja porażek, błędów, uczenia się na błędach i możliwość niewiedzy. Bezpieczeństwo zapewnia mądry dorosły, który towarzyszy temu procesowi i zapewnia stałą ramię, pomaga zbudować więź, której nie zniszczy błąd czy niepowodzenie.
9. **Odpowiedzialna** - oznacza, że proces partycypacji dąży do pozytywnego, dobrego efektu i celu, że rozeznane zostały efekty pozytywne, ale także możliwe efekty negatywne, przewidziane zostały skutki proponowanych działań.

Praktyczne narzędzie do weryfikowania możliwości wprowadzenia uczestnictwa młodzieży, proponuje Harry Shier¹⁶. Zwraca on uwagę, że proces partycypacji może być realizowany na różnych poziomach. Jak pisze Aleksandra Chodasz: „Poziomy uczestnictwa młodych sprowadzają się do warunków, jakie zapewniają im dorośli.”¹⁷

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Bardziejewska M. [2005]: Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków. [w:] Brzezińska A.I. Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa, str. 371

¹⁵ Lista wymagań dotyczących partycypacji pochodzą z „Podręcznik Użytkownika. Globalna rama odnośnie partycypacji młodzieży i etapów jej wdrażania”, dokument wewnętrzny Stowarzyszenia SOS Wioski Dziecięce, opis wymagań - opracowanie własne.

¹⁶ Shier H. [2006]: Pathways to Participation Revisited, Centre for Education in Health and Environment Matagalpa, Nicaragua

¹⁷ Chodasz A., Cykowski P., Partycypacja młodzieży, <http://www.dobrezycie.org/publikacje/partycypacja-mlodziezy#bookmark18>

Rys. Ścieżka uczestnictwa młodzieży. Opracowanie własne na podstawie Harry'ego Shiera.
źródło: Aleksandra Chodasz, Piotr Cykowski, „Partycypacja młodzieży”

Rozpatrując temat usamodzielniania się młodych osób z pieczy zastępczej nie można analizować go bez obecnego kontekstu społecznego, ekonomicznego i kulturowego. Okres życia młodych ludzi, który przypada na ich usamodzielnianie się to okres od 18 do ok. 21 roku życia. Z punktu widzenia psychologicznego, biologicznego i rozwojowego, jest to wiek dużych zmian w psychice, fizyczności, zdolnościach poznawczych młodych ludzi. Pierwsze zmiany zaczynają się w czasie adolescencji, kiedy młodzi ludzie dojrzewają do zdolności decydowania o sobie, odkrywają sens własnego istnienia i kiedy kształtuje się własna tożsamość, wizerunek własnej osoby. Zmiany te kontynuowane są w czasie wczesnej dorosłości. To też czas, kiedy proces partycypacji jest bardzo potrzebny i wskazany, a jednocześnie bardzo trudny, młodzież testuje granice innych osób, sprawdza też swoje możliwości fizyczne i psychiczne, przechodzi okres buntu wobec swoich autorytetów.

Czynniki, które mogą stanowić wyzwanie dla opiekunów w zakresie partycypacji i zaangażowania młodych ludzi w dojrzałe projektowanie swojego dorosłego życia w tym czasie to:

- zdrowie psychiczne, m.in.:
 - epizody depresyjne,
 - zaburzenia odżywiania,
 - fobia społeczna, fobia szkolna,
 - samookaleczenia,
 - używki,
 - poczucie osamotnienia,
 - nieadekwatna samoocena, poczucie własnej wartości,
- korzystanie z mediów społecznościowych¹⁸:
 - wzrost liczby godzin przeznaczonych na korzystanie z Internetu, mediów społecznościowych, gier,
 - rezygnowanie z aktywności społecznych, wyjścia do szkoły, działań w świecie realnym na rzecz świata wirtualnego,
- postawa danej osoby do procesu usamodzielniania się:
 - opór do realizacji założonych celów i planu,
 - odwrócenie się od opiekuna usamodzielnienia, faza buntu, opór wobec współpracy z opiekunem usamodzielnienia,

¹⁸ Więcej na temat wyzwań związanych z korzystaniem przez młodzież z Internetu zawiera raport „Nastolatki 3.0, Raport z ogólnopolskiego badania uczniów” <https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/4295,RAPORT-Z-BADAN-NASTOLATKI-30-2021.html>

- zagubienie w procesie, niechęć do usamodzielniania się związana z lękiem przed pozostaniem samemu,
- nadmierna i za szybka chęć usamodzielniania się 'natychmiast', odcięcie się od dorosłych uczestniczących w procesie usamodzielniania się,
- zachłyśnięcie się samodzielnością, tj. niekontrolowane wydatki, zachowania ryzykowne, wchodzenie w ryzykowne relacje,
- lęk przed samodzielnością.

Jeśli pracujesz na rzecz osób usamodzielniających się z pieczy zastępczej lub towarzyszysz procesowi usamodzielniania się młodych z pieczy zastępczej jako specjalista - zastanów się:

- czy proces ten uwzględnia kryteria samodzielności wymienione w podrozdziale 2.3. „Warunki samodzielności”?
- co jest wyzwaniem, czy warunki wewnętrzne czy może zewnętrzne?
- czy wystarczająco wspierasz sam proces partycypacji? czy zabezpieczasz wszystkie 9 zasad w realizowanych przez siebie działaniach?
- z jakimi wyzwaniami procesu partycypacji się mierzysz, o co warto zadbać wspierając proces partycypacji?

W dalszej części opracowania znajdziesz kolejne wskazówki i narzędzia, z których możesz skorzystać.

3. DLACZEGO POTRZEBNY JEST MODEL? ANALIZA POTRZEB

Aby móc przejść do opracowania rozwiązań wspierających proces usamodzielnienia się osób z pieczy zastępczej warto przeanalizować wyzwania i potrzeby jakie stoją nie tylko przed samymi młodymi ludźmi, ale także przed całym systemem i jego pracownikami. Temat nie jest nowy, posiada funkcjonujące już rozwiązania, z których warto uczyć się i proponować nowe działania. W pierwszej i drugiej części tego rozdziału wyróżniono wyzwania systemowe jak i osobiste, które czekają na uczestników procesu usamodzielniania. W trzeciej części zawarto opis zmian nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 2022 r. Czwarta część poświęcona została natomiast analizie wyzwań, które wynikają z opracowanej analizy desk research, aby na koniec opisać wnioski z badań własnych Stowarzyszenia.

Jedną z głównych przyczyn, dla których powstało niniejsze opracowanie jest potrzeba odpowiedzi na wyzwania dotyczące procesu usamodzielniania wskazane przez NIK¹⁹, z którego wynika, że standard usamodzielniania wymaga rewizji i opracowania innowacyjnych działań, nowego modelu pracy, który pozwoli na poprawę jakości tego procesu.

Podobne wnioski na temat usamodzielniania podaje w artykule „Modele wchodzenia w dorosłość wychowanków pieczy zastępczej: analiza raportów dotyczących procesu uzyskania samodzielności” Hanna Kędzierska: „obecny instytucjonalny model dorosłości nie jest adekwatny do warunków społeczno-kulturowych i ekonomicznych, w jakich przebiegają transycje w dorosłość współczesnych młodych ludzi, nie sprzyja wielości i elastyczności konstruowania ścieżek życiowych wychowanków”²⁰.

Aby przyjrzeć się bardziej szczegółowo mapie wyzwań procesu usamodzielniania z pieczy zastępczej wyróżniono dwie główne grupy wyzwań, tj. uwarunkowania systemowe i uwarunkowania zakorzenione w osobie usamodzielnianej - bagaż życia.

3.1. Funkcjonujące wyzwania systemowe

Osoba, która po osiągnięciu pełnoletności opuszcza rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną²¹, otrzymuje pomoc na:

- kontynuowanie nauki,
- usamodzielnienie,
- zagospodarowanie, którego udziela PCPR właściwe ze względu na miejsce osiedlenia się osoby usamodzielnianej zgodnie z terminem zawartym w IPU (Indywidualnym Programie Usamodzielnienia) może zostać wykorzystana na:
 - 1) zakup materiałów niezbędnych do przeprowadzenia remontu
 - 2) wyposażenie mieszkania
 - 3) niezbędne urządzenia domowe
 - 4) pomoce naukowe
 - 5) sprzęt rehabilitacyjny
 - 6) sprzęt, który może służyć do podjęcia zatrudnienia. Pomoc na zagospodarowanie jest wypłacana jednorazowo, nie później niż do ukończenia przez osobę usamodzielnianą 26. roku życia, w wysokości (od 01.06.2022 r.) nie niższej niż 1 782 zł, a w przypadku osoby legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności w wysokości nie niższej niż 3 563 zł²².

¹⁹ Raport NIK: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7849,vp,9839.pdf>

²⁰ Kędzierska H. [2020]: University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland, CARE LEAVERS' MODELS OF ENTERING ADULTHOOD: ANALYSIS OF REPORTS CONCERNING THE PROCESS OF GAINING INDEPENDENCE, Modele wchodzenia w dorosłość wychowanków pieczy zastępczej: analiza raportów dotyczących procesu uzyskania samodzielności, w COLLOQUIUM PEDAGOGIKA – NAUKI O POLITYCE I ADMINISTRACJI KWARTALNIK 3(39), s.6

²¹ Dotyczy osób, co do których umieszczenie w pieczy zastępczej nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu, zgodnie z treścią art. 140 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

²² Za: <https://pcpr.gorlice.pl/usamodzielnianie-wychowankow/>

- pomoc na zagospodarowanie może również być udzielona w formie rzeczowej.
- uzyskanie odpowiednich warunków mieszkaniowych, zatrudnienia i zapewnienie pomocy prawnej i psychologicznej.

Największą trudność w uzyskaniu wymienionej pomocy młodzi ludzie spotykają w obszarze zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych. Najczęstszą formą wsparcia jest uzyskanie środków na kontynuowanie nauki oraz środków na usamodzielnienie się. Z przytoczonego wcześniej raportu NIK²³ wynika, że prawidłowo przebiega proces wypłaty środków zapewnianych przez ustawodawcę na kontynuowanie nauki i usamodzielnienia, a także zagospodarowanie - poprawny jest sam proces od złożenia wniosku, po wypłatę środków. Nie zawsze natomiast środki przeznaczone na kontynuowanie nauki są wykorzystywane dla rozwoju i edukacji. Traktowane są one często jako stabilne źródło dochodu. Młodzi mogą 3-krotnie zmieniać szkołę, a ich edukacja często nie kończy się zdobyciem kolejnego etapu edukacji czy kwalifikacji, lecz jest tylko przedłużeniem okresu korzystania ze świadczeń²⁴.

Jeśli natomiast chodzi o środki na usamodzielnienie, to w obecnej wysokości są one niewystarczające na remont mieszkania czy zakup nieruchomości, więc jeśli młody człowiek nie ma innego źródła pomocy finansowej, prawdopodobnie nie przeznaczy ich na poprawienie swojej sytuacji mieszkaniowej. Często wykorzystuje je też na kupno sprzętu AGD, komputera - i mimo zasadności tych wydatków, nie poprawiają one sytuacji osoby usamodzielniającej się.

Warunkiem przyznania pomocy na kontynuowanie nauki i na usamodzielnienie jest złożenie wniosku oraz posiadanie zatwierdzonego **indywidualnego programu usamodzielnienia (IPU)**. IPU określa:

- zakres współdziałania osoby usamodzielnianej z opiekunem usamodzielnienia,
- sposób uzyskania przez osobę usamodzielnianą wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych,
- sposób uzyskania pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia.

W kontekście indywidualnego programu usamodzielnienia najważniejszą personą całego procesu poza daną młodą osobą jest **opiekun usamodzielnienia**. Osoba usamodzielniana co najmniej rok przed osiągnięciem przez nią pełnoletności wskazuje osobę, która podejmuje się pełnienia funkcji opiekuna usamodzielnienia.²⁵ Doświadczenie towarzyszenia młodym osobom w tym procesie pokazuje, jak kluczowe, czy wręcz krytyczne dla przyszłości danej osoby jest to kim będzie opiekun usamodzielniania i jakie będzie miał kompetencje, wiedzę czy doświadczenie. Jeśli opiekunem usamodzielniania staje się osoba z rodziny biologicznej wychowanka, ktoś ze starszego rodzeństwa, dziadkowie, dalsza rodzina, która nie posiada odpowiednich kwalifikacji, aby wspierać samodzielność młodego człowieka, oznacza to wówczas fasadowość całego procesu, który toczy się tylko 'na papierze'.

Indywidualny program usamodzielnienia jest opracowywany przez osobę usamodzielnianą wspólnie z opiekunem usamodzielnienia co najmniej na miesiąc przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności, a następnie zatwierdzany przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i proces usamodzielnienia się.²⁶

²³ Raport NIK: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7849,vp,9839.pdf>

²⁴ Uowrispz, art. 147

²⁵ Opiekunem usamodzielnienia może być osoba tworząca rodzinę zastępczą, prowadząca rodzinny dom dziecka, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, pracownik socjalny powiatowego centrum pomocy rodzinie, osoba będąca w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej wychowawcą lub psychologiem, lub inna osoba wskazana przez osobę usamodzielnianą i zaakceptowana przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie (ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

²⁶ Kierownik powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie informuje powiat właściwy ze względu na planowane miejsce osiedlenia się osoby usamodzielnianej o zamiarze osiedlenia się tej osoby w miejscowości wskazanej w indywidualnym programie usamodzielnienia oraz przesyła mu kopię tego programu i informacje o opiece usamodzielniania (ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Wyzwania tego procesu opisane zostały szerzej w kolejnej części, która wskazuje na najważniejsze wnioski i raportu NIK.

3.1.1. Raport NIK

Kompleksowe wnioski dotyczące pomocy w usamodzielnianiu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej w grudniu 2014 r. przedstawiła Najwyższa Izba Kontroli²⁷, wskazując, że nie istnieje skuteczny system pomocy dla usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej. Brak jest zwłaszcza narzędzi dla zapewnienia usamodzielnianemu wychowankowi wszechstronnego wsparcia, a także pełnej oceny jego sytuacji osobistej, rodzinnej i materialnej oraz predyspozycji, co ułatwiłoby opracowanie indywidualnego programu usamodzielnienia. Występują także problemy z pozyskiwaniem **odpowiednio przygotowanych opiekunów usamodzielnienia, czyli osób pełniących kluczową rolę we wprowadzaniu wychowanka w dorosłe życie**²⁸.

W latach 2012–2013 liczba osób pełnoletnich pozostających w pieczy zastępczej w Polsce zwiększyła się z 10,7% do 12,2% ogólnej liczby dzieci i osób umieszczonych w pieczy zastępczej. Rocznie, pełnoletniość osiąga 5–6 tys. spośród około 70 tys. dzieci i osób umieszczonych w pieczy zastępczej, a wysokość świadczonej im pomocy finansowej wynosi w skali kraju ok. 120 mln zł. Jednocześnie w Polsce rośnie liczba dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej, mimo kilkunastoprocentowego zmniejszenia się ich populacji w ostatnich latach. Wskazuje to na malejącą efektywność wspierania rodzin z problemami opiekuńczo - wychowawczymi przez państwo.²⁹

Raport potwierdza zgłaszane przez samych usamodzielnianych **problemy z zapewnieniem odpowiednich warunków mieszkaniowych**, ze względu na ograniczone możliwości zasobów lokalowych gmin, a także brak możliwości zakupu mieszkań przez usamodzielnianych ze względów finansowych. To skutkuje koniecznością powrotu po usamodzielnieniu do środowiska pochodzenia, w którym najczęściej nie zaszła pozytywna zmiana. Zdaniem NIK może to być jedną z głównych przyczyn trudności w uzyskiwaniu trwałych efektów usamodzielnienia.

Równie trudne dla osób usamodzielniających się jest podjęcie pracy bądź jej utrzymanie (m.in. przez niskie kwalifikacje zawodowe), co powoduje **uzależnienie się od świadczeń pomocy społecznej lub uzyskanie statusu osoby bezrobotnej**. W jednostkach objętych kontrolą odsetek ten wynosił w latach 2012–2013 odpowiednio: 23,1% i aż 31,2%.

W raporcie NIK odnotowywano również **zjawisko przerywania procesu usamodzielnienia** - problem ten dotyczył 14,4% wychowanków z populacji objętej badaniem w latach 2012–2013.

Raport zwraca też uwagę, że w obowiązującej od 2012 roku ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie określono narzędzi, które pozwolą ocenić sytuację usamodzielnianej osoby (wcześniejsze przepisy umożliwiały przeprowadzenie wywiadu środowiskowego), co ułatwiłoby opracowanie indywidualnego programu usamodzielnienia. Ustawodawca **nie określił wzoru IPU**, co skutkuje przygotowaniem różniących się od siebie wzorów programów usamodzielnienia na poziomie każdego z powiatów.

Brakuje też **jasno określonych zadań opiekuna usamodzielnienia i warunków jakie musi spełnić kandydat** na opiekuna, co często skutkuje nieefektywną pomocą osobie usamodzielnianej.

²⁷ Raport NIK: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7849,vp,9839.pdf>

²⁸ Ibidem

²⁹ Ibidem

WYZWANIA WYNIKAJĄCE Z RAPORTU NIK:

- zwiększająca się liczba dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej,
- nieodpowiednio przygotowani opiekunowie usamodzielniania,
- problemy z zapewnieniem warunków mieszkaniowych osobom usamodzielniającym się,
- uzależnienie się osób usamodzielnianych z pieczy zastępczej od świadczeń pomocy społecznej i statusu osoby bezrobotnej co zwiększa także koszty państwa ponoszone na te świadczenia,
- przerywanie procesu usamodzielniania,
- brak wzoru IPU,
- brak jasno określonych zadań opiekuna usamodzielniania.

Doświadczenie ekspertów i specjalistów a także rozmowy z osobami usamodzielniającymi się z pieczy zastępczej pokazują, że postrzegają oni IPU jako wymóg formalny, warunkujący otrzymanie świadczeń finansowych³⁰. Badania przeprowadzane wśród usamodzielnionych potwierdzają wnioski raportu NIK, wskazują oni m. in. na:

- niską jakość wywiązywania się z obowiązków przez opiekunów usamodzielniania,
- zbyt mały nacisk na rozwój kompetencji społecznych osób usamodzielniających się,
- niewystarczające wzmocnienie ich kondycji psychicznej, skutkujące trudnościami w codziennym funkcjonowaniu po usamodzielnieniu,
- zbyt małą liczbę mieszkań chronionych³¹,
- zbyt małą liczbę mieszkań komunalnych³².

Na lakoniczność zapisów aktów prawnych zakresie przebiegu procesu usamodzielniania, zwracają też uwagę autorzy badania „Uwarunkowania procesu usamodzielniania wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej w województwie łódzkim”.³³ Zauważają, że przygotowanie IPU było postrzegane przez osoby wkraczające w proces usamodzielniania jako trudne zadanie, wymagające wsparcia innych, osoby usamodzielniające się nie czuły się autorami IPU, natomiast pracownicy ocenili ich zaangażowanie w IPU jako przeciętne (powód: brak różnicowania pomocy dla mniej i bardziej zaangażowanych).

³⁰ Badania: „Z opieki w dorosłość” - diagnoza efektywności procesów usamodzielniania wychowanków, którzy opuścili placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze, 2012 Realizacja: firma PBS Sp. z o.o., na zlecenie warszawskiego oddziału Towarzystwa Psychoprofilaktycznego w ramach projektu „Z opieki w dorosłość - model usamodzielniania” realizowanego przy współudziale środków EFS z POKL.

³¹ *Ibidem*

³² Kulig B. [2011]: Wykluczenie mieszkaniowe [w:] Polski Raport Social Watch 2010. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce, Warszawa, https://kph.org.pl/publikacje/raport_sw_2010.pdf

³³ Realizacja: Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi. Recenzent naukowy badania – Prof. UAM dr hab. Jacek Pyżalski. Badanie dotyczyło uwarunkowań procesu usamodzielniania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego i rekomendacji w zakresie wspierania tego procesu, 2014.

3.1.2. Deinstytucjonalizacja

Kolejnym wyzwaniem systemowym jest zbyt wolno przebiegający w Polsce proces deinstytucjonalizacji opieki zastępczej³⁴. Dzieci nadal umieszczane są w pieczy instytucjonalnej, a wskazana ustawą tymczasowość opieki zastępczej skutkuje powrotem dziecka z pieczy do rodziny biologicznej, w której funkcjonowaniu nie nastąpiła trwała zmiana, co przekłada się na ponowne umieszczenia dzieci w opiece zastępczej czy usamodzielnieniem w środowisko przeżywające rozmaite problemy. Ta niestabilność środowiska, zmienność osób dorosłych świadczących opiekę jest czynnikiem utrudniającym a czasem uniemożliwiającym kształtowanie się zdrowej osobowości u młodego człowieka, zdolności do samoopieki i zaspokajania potrzeb emocjonalnych.

Niniejszy model nie obejmuje swoim zasięgiem procesów deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. Proces ten dzieje się niezależnie od procesu usamodzielniania się osób z pieczy zastępczej.³⁵ Jednocześnie w przypadku usamodzielniającego się młodego człowieka, który po osiągnięciu pełnoletności chce wrócić do rodziców biologicznych warto opracować ścieżkę powrotu, ale także weryfikacji czy środowiska, do które chce powrócić młody człowiek jest bezpieczne i wspierające.

Warto zatem zweryfikować, czy:

- młode osoby będą bezpieczne (nie będą w żaden sposób wykorzystywane (także finansowo), zanedbywane, nie będzie w tym środowisku stosowana żadna z form przemocy),
- rodzina, do której się usamodzielnia jest w stanie przynajmniej dobrze wspierać młodego człowieka, potrafi rozpoznać potrzeby młodego dorosłego,
- rodzina, do której się usamodzielnia potrafi prowadzić gospodarstwo domowe (m.in. planowanie, zarządzanie finansami, dbałość o porządek),
- relacje w rodzinie zamieszkującej ze sobą są poprawne,
- w przypadku uzależnienia od alkoholu musi wystąpić co najmniej ograniczenie spożycia do stanu niebędącego ryzykownym używaniem alkoholu – okazjonalne spożycie, bez upijania się,
- uregulowanie są formalne sprawy rodziny (sąd, urzędy),
- brak potrzeby wsparcia w rozwiązywaniu codziennych trudności życiowych, a także realizacji spraw związanych z domem i młodymi osobami (np. zainteresowania potrzebami młodych),
- młoda osoba będzie miała poczucie sprawstwa i kontroli nad swoim życiem, zna swoje prawa i potrafi je egzekwować wobec rodziców biologicznych, a także potrafi adekwatnie stawiać granice (praktyka bowiem pokazuje, że często młode osoby w trakcie lub po etapie usamodzielnienia wracają do środowiska domowego rodziny biologicznej z myślą pomocy rodzicom, podtrzymania relacji, aby po jakimś czasie stwierdzić, że to niestety nie jest bezpieczne miejsce do kontynuowania procesu usamodzielniania się³⁶).

³⁴ Informacje Rady Ministrów o realizacji ustawy o wpięciu rodziny i systemie pieczy zastępczej: <http://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-ustawy>

³⁵ W na początku 2020 roku proшение Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej rozpoczęło pracę pięć grup roboczych złożonych z organizacji społecznych, samorządów regionalnych i administracji rządowej, których zadaniem było opracowanie ram strategicznych deinstytucjonalizacji usług społecznych w Polsce. Jedną z nich była grupa ds. dzieci, młodzieży i rodzin. Rezultaty pracy grupy zostały przekazane MRiPS w grudniu 2020 r. i są dostępne jako „Projekt krajowej strategii rozwoju i deinstytucjonalizacji usług w Polsce do 2040 roku – obszar dzieci, młodzież, rodzina. Element projektu strategii deinstytucjonalizacji usług w Polsce do 2040 roku” <http://koalicja.org/2021/04/29/strategia-deinstytucjonalizacji/> W 2021 r. powołano Uniwersyteckie Obserwatorium Deinstytucjonalizacji Praktyk Pomocowych (UODI) – interdyscyplinarną grupę badawczą stworzoną na Uniwersytecie Warszawskim w 2021 r. przez naukowców z Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji UW, Centrum Europejskiego UW oraz Instytutu Studiów Społecznych im. Profesora Roberta Zajonca UW. Grupa badawcza jest obecnie w trakcie opracowywania raportu o tarciu i analizie wyzwań związanych z deinstytucjonalizacją usług społecznych, w tym także pieczy zastępczej. <https://uodi.uw.edu.pl/>

³⁶ Krasiejko I., Imielińska A. [2011]: Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie, [w:] M. Szpunar (red.), Asystentura rodziny analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie”, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia, modyfikacja pierwotnego zapisu - rozszerzenie o warunki dla młodego dorosłego.

3.1.3. Wsparcie specjalistyczne

Przeprowadzone w 2022 r. przez Stowarzyszenie „SOS Wioski Dziecięce w Polsce” w ramach niniejszego projektu „Partnerstwo dla samodzielności” wśród pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz organizacji pozarządowych badanie ankietowe³⁷ dotyczące wspierania procesów usamodzielniania z pieczy jasno wskazało, że w systemie dramatycznie wręcz brakuje specjalistów, (specjalistów od usamodzielniania, psychologów, itp.), którzy mogliby wspierać młodzież.

Niewystarczająca dostępność specjalistów, zarówno dla dzieci i młodzieży jak i opiekunów, czyli wychowawców/ rodziców zastępczych czy opiekunów usamodzielnienia utrudnia skuteczne wspieranie w procesie usamodzielniania się. Skuteczna pomoc dzieciom umieszczonym w pieczy to długofalowe relacje dziecka z bezpiecznym dorosłym, który zaspokaja potrzeby fizyczne i emocjonalne, w tym potrzebę bezpiecznej więzi i akceptacji, przynależności, miłości, zdrowej autonomii i realistycznych granic. Oczywiście w miarę potrzeb mogą być zaangażowane w pomoc inne osoby, w tym specjaliści jednak najlepiej byłoby, gdyby pomoc mocno koncentrowała się wokół budowania zasobów i kompetencji wychowawcy/rodzica zastępczego, z którym dana osoba buduje więź.

W takim wypadku wyzwania są zakorzenione zarówno w problemach z jakimi zmagają się młody człowiek, ale są to także wyzwania systemowe. Nakładanie się tych problemów wzmacnia/utrwała brak zaufania do dorosłych, postrzeganiem świata jako niebezpiecznego miejsca a życia jako walkę o siebie. Generuje to na poziomie emocjonalnym dużo impulsywności, złości czy lęku; na poziomie społecznym poważne kłopoty w relacjach, a zawodowo trudności z utrzymaniem zatrudnienia.

3.2. Osoba usamodzielniająca się

Druga grupa wyzwań zakorzeniona jest w osobie usamodzielnianej, w historii jej życia. Młode osoby opuszczając opiekę zastępczą, często zaczynają dorosłe życie nie mając zasobów rodzinnych, jednocześnie idealizując obraz swojej rodziny. Żyją w sprzeczności faktów z historii życia i oczekiwań/pragnień przynależności do rodziny. Dlatego tak ważne jest, by młody człowiek zaczynając samodzielne życie miał świadomość i zrozumienie powodów umieszczenia w opiece zastępczej, przepracowane trudne czasem wręcz traumatyczne doświadczenia i zaopiekowane relacje rodzinne, o ile są dla niego wspierające.

3.2.1. Transmisja wzorców

Istotnym czynnikiem jest tu kwestia transmisji wzorców zachowań w rodzinie biologicznej³⁸. E. Jezierska-Wiejak podkreśla, że to właśnie w rodzinie następuje przekazywanie rozumienia poszczególnych wartości specyficznych dla niej. Mechanizm ten wpływa również na rozumienie przez nas ról społecznych, zachowań, a także specyficznych ich interpretacji i sposobów postępowania z nimi związanych. Można zatem mówić również o międzypokoleniowej transmisji zachowań dysfunkcyjnych³⁹. Dziecko bowiem uczy się życia w społeczeństwie za pomocą mechanizmów społecznego uczenia się (m.in. naśladownictwo, modelowanie). Rozwiązywania konfliktów, radzenia sobie w trudnych sytuacjach, a także kultury pracy czy spędzania czasu wolnego uczymy się zatem od najbliższych dostępnych nam dorosłych. Jeżeli funkcjonują oni w sposób dysfunkcyjny, najprawdopodobniej wzorce te zostaną utrwalone. Przerwanie tego

³⁷ Badanie ankietowe zostało rozesłane do pracowników PCPR oraz organizacji pozarządowych, badano zakres realizowanych działań w zakresie usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej oraz przede wszystkim zakres potrzeb w tym obszarze. Na ankietę odpowiedziało 63 osoby. (W ankiecie powtarzają się takie sformułowania jak: „Ograniczenia kadrowe, zbyt mała liczba specjalistów, brak czasu, niechęć do współpracy.”, „Brak dostępu do specjalistów /psycholog, doradca zawodowy/ w małych ośrodkach.”, „Brak ekspertów, specjalistów.”).

³⁸ Jezierska-Wiejak E. [2013]: Rodzina jako międzypokoleniowa płaszczyzna transmisji wartości, Wychowanie w rodzinie t. VIII (20), Wrocław

³⁹ Motyka M., Jedynak W. [2020]: Rodzina z problemem narkotykowym: międzypokoleniowa transmisja dysfunkcji, Wychowanie w rodzinie t. XIII (2), Wrocław

mechanizmu bardzo utrudnia lojalność rodzinna, członkowie rodziny, w tym dzieci są bowiem na poziomie nieświadomym wierni rozwiązaniom jakie znają i boją się odrzucenia ich przez pozostałych członków rodziny.

Umieszczenie dziecka w pieczy poprzedzone jest zatem rozpoznaniem potencjalnej niewydolności opiekuńczo-wychowawczej jego rodziny pochodzenia. Ta niewydolność wiąże się często z prenatalną ekspozycją na alkohol oraz doświadczaniem przez dziecko traum, przemocy czy porzucenia. Niektóre ofiary traumy relacyjnej mogą ją pomieścić i przepracować pozytywnie, u innych skutki są bardzo widoczne, choć nie zawsze przez nich dostrzegane. Takie osoby czasem pozornie wydają się być dobrze przygotowane do życia i prawidłowo funkcjonują natomiast jakikolwiek czynnik w środowisku, sytuacja może wywoływać u nich dekompensację (rozumianą jako załamanie się dotychczasowej równowagi psychicznej). Funkcjonują względnie prawidłowo w sprzyjającym kontekście, środowisku jednak, gdy na ich drodze pojawiają się problemy nie radzą sobie i wówczas zazwyczaj potrzebują specjalistycznego wsparcia.

3.2.2. Zaburzenia posttraumatyczne

Doświadczenie wychowywania się w rodzinie przeżywającej wielorakie trudności, która nie zaspokaja odpowiednio potrzeb emocjonalnych dziecka ma w dorosłości odbicie w kształtującej się osobowości młodego człowieka. Nierzadko deprivacja potrzeby bezpieczeństwa odciska piętno na całym życiu poprzez problemy natury lękowej czy depresyjnej a także utrudnia budowanie relacji społecznych. Zazwyczaj u osób z deprivacją potrzeb emocjonalnych wykształca się wiele dysfunkcyjnych schematów osobowości, które rzutują na ich funkcjonowanie w życiu prywatnym i zawodowym. Kiedy tylko w dorosłym życiu coś lub ktoś aktywuje schematy powstałe w dzieciństwie uruchamiają się także silne emocje z tym związane, zazwyczaj jest to silne cierpienie.⁴⁰ Osobowość takich dorosłych jest zazwyczaj sztywna co powoduje trudności w przystosowaniu do zmieniającej się rzeczywistości. Niezrozumienie mechanizmu własnego zachowania i odczuwania powoduje piętrzenie się problemów w życiu.

Trudne doświadczenia z dzieciństwa rzutują przewlekłe na zdrowie tych osób, w tym zdrowie psychiczne, psychosomatykę. Często są to takie choroby psychiczne jak nawracająca depresja jednobiegunowa czy choroba afektywna dwubiegunowa, uzależnienia od substancji czy behawioralne, psychozy. Ponadto są to trudności w relacjach, w znalezieniu i utrzymaniu pracy, konflikty z prawem wynikające z nieprawidłowo ukształtowanej osobowości (np. osobowości z pogranicza czy osobowości zależnej, depresyjnej lub lękowej).

Umieszczone w opiece zastępczej dziecko ma szansę na zbudowanie mocnej, bezpiecznej więzi z opiekunem zastępczym. Jest to najbardziej skuteczna metoda pracy z traumą, jak i najważniejszy czynnik wpływający na skuteczność psychoterapii dziecka. **Dziecko z zaburzeniami więzi, z dziecięcą traumą rozwojową wymaga przede wszystkim bliskości emocjonalnej stałego opiekuna i odpowiedniej, empatycznej opieki na co dzień, tzw. opieki terapeutycznej** - wtedy jego codzienne doświadczenia będą miały charakter leczący. Bezpieczna więź z opiekunem to fundament zdrowia psychicznego dziecka aktualnie i w przyszłości.

⁴⁰ Louis J.p., McDonald Louis K. [2021]: Potrzeby emocjonalne dziecka, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne

Więcej na temat złożonej traumy rozwojowej i jej skutków można znaleźć w literaturze przedmiotu np. „Strach ucieleśniony. Mózg, umysł i ciało w terapii traumy” autorstwa B. van der Kolka, „Zaburzenia przywiązania u dzieci i młodzieży. Poradnik dla terapeutów, opiekunów i pedagogów” C. Tylora czy „Szkoła wrażliwa na traumę. Jak wspierać dziecko z doświadczeniem traumy w procesie edukacji” autorstwa B. Kulig i T. Saja.

3.3. Regulacje prawne – nowelizacja ustawy

Poza analizą obecnych wyzwań systemu i trudności, z którymi mierzy się osoba usamodzielniająca się z pieczy zastępczej, na potrzeby niniejszego modelu przeanalizowano zmiany w przepisach prawnych dotyczących usamodzielnienia od roku 1990⁴¹ do najnowszego aktu prawnego – nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 7 października 2022 r. (Dz.U.2022.2140 z dnia 2022.10.19).

Na przestrzeni ponad 30 lat widzimy w przepisach rozszerzenie usług pomocy, z której może korzystać osoba opuszczająca opiekę zastępczą, bez różnicowania form pieczy, którą opuszcza. Brakuje natomiast zaprojektowanych i wdrażanych rozwiązań systemowych, które przekładałyby się na rozwiązania oferujące stabilne warunki mieszkaniowe osobom usamodzielnianym, czy zwiększyłyby ich szanse na rynku pracy.

Warto skupić się przede wszystkim na ostatnich zmianach wynikających ze wspomnianej nowelizacji, która wprowadza zmiany znaczące dla procesu usamodzielniania. Zasadność tych zmian poruszana była także podczas spotkań grup fokusowych wspierających wypracowanie niniejszego modelu.

Poniżej wskazane zostały kluczowe z perspektywy przygotowania do samodzielnego życia podopiecznych zmiany⁴²:

- pomoc pełnoletnim wychowankom pieczy:
 - o osoby ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności mogą pozostawać w pieczy do 25 r.ż. bez wymogu kontynuacji nauki,
 - o wprowadzono możliwość jednokrotnego powrotu osoby, która opuściła już jako osoba pełnoletnia pieczę zastępczą, do dotychczasowej pieczy rodzinnej czy instytucjonalnej,
 - o zrezygnowano z kryterium dochodowego w wys. 1200 zł;

⁴¹ Analiza dotyczyła ustaw: Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U.2021.1082 t.j. z dnia 2021.06.17), Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.2021.2268 t.j. z dnia 2021.12.09), Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U.2022.447 t.j. z dnia 2022.02.23) oraz Rozporządzenia wykonawcze do ww. ustaw.

⁴² Informacja dotycząca nowelizacji na stronie MRiPS: <https://www.gov.pl/web/rodzina/sejm-przyjal-nowelizacje-ustawie-o-wspieraniu-rodziny-i-systemie-pieczy-zastepczej#:~:text=Sejm%20przyj%C4%85%C5%82%20nowelizacj%C4%99%20ustaw%C4%99%20o%20wspieraniu%20rodziny%20i,pozbawionych%20opieki%20rodzic%C3%B3w%20biologicznych.%20To%20d%C5%82ugo%20oczekiwane%20zmiany>

- proces usamodzielnienia:
 - rozszerzono katalog osób, które mogą pełnić funkcję opiekuna usamodzielnienia,
 - umożliwiono wprowadzenie zmian do IPU w przypadku zmiany sytuacji życiowej.

Bardziej szczegółowa analiza zmian prawnych opisywanej nowelizacji została zawarta w załączniku nr 1.

Przedmiotem nowelizacji nie została jednak objęta profesjonalizacja funkcji opiekuna usamodzielnienia ani przez określenie kompetencji opiekuna, ani przez wynagradzanie tego zadania.

3.4. Badania własne Stowarzyszenia „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”

Od lat zarówno SOS Children’s Villages International (CVI)⁴³ jak i Stowarzyszenie „SOS Wioski Dziecięce w Polsce” (dalej także: Stowarzyszenie) podejmują działania, które pozwalają lepiej poznać i zrozumieć zmieniające się potrzeby młodych ludzi, którzy opuszczają opiekę zastępczą i wchodzą w dorosłe życie.⁴⁴

Celem realizowanych w 2008, 2015 i 2021 roku badań jest zarówno poznanie opinii byłych wychowanków o latach spędzonych pod opieką Stowarzyszenia, jak również, bazując na tych opiniach i doświadczeniach, sformułowanie wniosków pozwalających na podniesienie poziomu jakości pracy na rzecz dzieci powierzonych opiece Stowarzyszenia. Podsumowując, na podstawie wniosków z badań podejmowano działania mające na celu doskonalenie poziomu jakości pracy z dzieckiem, m.in. poprzez minimalizację fluktuacji głównych opiekunów dzieci i kadr specjalistycznych, podnosząc kompetencje opiekunów zastępczych, specjalistów, wdrażając politykę ochrony dziecka. Rozwijano także programy młodzieżowe w celu lepszego przygotowania młodych ludzi do usamodzielnienia, m.in. autorski „Program opieki ograniczonej” skierowany dla osób pracujących i uczących się którzy opuścili opiekę zastępczą i „Program mieszkaniowy” umożliwiający pomoc finansową na rzecz zakupu czy remontu mieszkania.

Do modelu, dodatkowo została przeprowadzona analiza danych zastanych, która stanowi dodatkowe źródło danych, najważniejsze wnioski z przeprowadzonej analizy zostały wplecione w treść niniejszego opracowania.⁴⁵

Jednocześnie, chcąc wspierać partycypację całego procesu ważne jest usłyszenie i zobaczenie tego co mówią osoby usamodzielniające się lub już usamodzielnione:

- *„Proces usamodzielnienia nie był dokładnie wytłumaczony. Motanie w głowie, tak to nazwę.” (Bielsko Biała) - Raport NIK*
- *„Najtrudniejsze było załatwienie mieszkania socjalnego, załatwienie konta w banku, zgłoszenie się do nowej szkoły i załatwienie dokumentów związanych z przyjęciem, wyprowadzka z domu dziecka w sensie fizycznym, czyli transport moich rzeczy, załatwienie zapisania się do nowej przychodni lekarskiej, wyrobienie dowodu osobistego.” (Ząbkowice Śląskie) - Raport NIK*
- *„Jak trafiłam do wspólnoty to zyskałam spokój, stałam się samodzielna, trzeba było iść do sklepu, po zakupy, spodobało mi się to.” – Wywiad indywidualny w ramach projektu „Partnerstwo dla samodzielności”*
- *„Rok się przygotowywaliśmy do samodzielności, jeździliśmy zobaczyć, jak wygląda mieszkanie, nie było wyjścia, skończyliśmy gimnazjum, wszyscy musieliśmy się wyprowadzić z Wioski.” – Wywiad indywidualny w ramach projektu „Partnerstwo dla samodzielności”*
- *„Ja chciałem iść do mieszkania, tam już byli moi starsi bracia, chciałem sam o sobie zdecydować, ale wiem, że nie wszyscy tego chcieli, bali się i wtedy przydałby się taki starszy brat, który pomoże.” – Wywiad indywidualny w ramach projektu „Partnerstwo dla samodzielności”*

⁴³ CVI to federacja skupiająca organizacje krajowe SOS Wiosek Dziecięcych ze 136 krajów, więcej: www.sos-childrensvillages.org

⁴⁴ 2002 roku w fazie pilotażowej wzięło udział 24 byłych wychowanków a w 2008 roku 60. W 2015 roku w badaniu krajowym wzięło udział 95 osób, natomiast w 2021 roku 113 osób. Kryteria metodologii badania zrealizowanego w roku 2021 spełniało 453 osoby, które opuściły SOS Wioski dziecięce w tym 416 usamodzielnionych wychowanków, z 205 osobami udało się skontaktować w sprawie badania, 171 zadeklarowało gotowość udziału. Źródło: raporty z badań - dokumenty wewnętrzne SOS Wiosek Dziecięcych w Polsce.

⁴⁵ Analiza danych zastanych obejmowała akty prawne definiujące ramy usamodzielnienia w Polsce od 1990 r, w tym wielokrotnie nowelizowanej ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej obowiązującej od 2012 r. Do analizy włączono wyniki badań Tracking Footprints - Śladami byłych wychowanków przeprowadzone w Stowarzyszeniu Wioski Dziecięce SOS w Polsce, przeanalizowano raporty z badań zrealizowanych w Polsce i na świecie, raporty z kontroli NIK i artykuły naukowe, do których odnoszono się w części opracowania dotyczącej wyzwań systemowych i wyzwań zakorzenionych w osobie usamodzielnianej.

- „Bardzo ważne jest zaplanowanie procesu wychowania i opieki oraz później usamodzielniania, który angażuje nas wychowanków, daje nam możliwość wyboru i wpływu. Proces usamodzielnienia nie może być nagły, powinien być rozpisany w czasie, mieć wsparcie osoby, która wie jak ten proces przeprowadzić, zawierać także wsparcie emocjonalne.” – Wywiad indywidualny w ramach projektu „Partnerstwo dla samodzielności”

Z dokonanej analizy aktów prawnych, raportów i studiów przypadków [‘case study’] wynika, że poprawa jakości procesu usamodzielniania uwarunkowana jest:

- **zindywidualizowaną** (dobraną do młodej osoby, z konkretnymi doświadczeniami, zasobami i słabościami i znajdującej się w konkretnej sytuacji) i **dobrze zaplanowaną pracą z młodą osobą** – oparta na rzetelnej diagnozie, zapewniająca partycypację, oparta na zaufaniu oraz o ile to możliwe długotrwałej relacji, pomiędzy rodzicem zastępczym / wychowawcą a podopiecznymi, w celu przezwyciężania konsekwencji trudnych doświadczeń życiowych czy traumy oraz zapewnienia im optymalnych warunków do rozwoju;
- **współpracą z rodziną biologiczną** – jeśli to możliwe i zasadne, tzn. kontakt z rodziną biologiczną jest dla młodego człowieka wzmacniający, budujący a nie krzywdzący;
- **dostępnością specjalistycznej pomocy** - konieczny jest stały dostęp do odpowiednich specjalistów podczas pobytu w pieczy i w procesie usamodzielniania;
- **podnoszeniem kompetencji opiekunów i kadr specjalistycznych** zaangażowanych w proces opieki poprzez szkolenia, treningi, superwizje w celu wsparcia opiekunów i specjalistów w procesie pomocy dziecku poprzez przyjrzenie się zasobom obu stron, relacji i ewentualnym przeszkodom w kontakcie leżącym zarówno po stronie samego opiekuna, jak i dziecka;
- **profesjonalizacją funkcji opiekuna usamodzielniania;**
- **realizacją programów młodzieżowych przygotowujących do samodzielnego życia** i uczących młode osoby aktywności, mobilności oraz elastyczności w poszukiwaniu i utrzymaniu pracy – m.in. programy pracy wakacyjnej, staże zawodowe, szeroka oferta szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje młodych;
- **zapewnieniem stabilnych warunków mieszkaniowych** usamodzielnianym, poprzez zwiększenie dostępności mieszkań chronionych, mieszkań z zasobów gminy, wsparcia finansowego przy zakupie mieszkań.

W oparciu o powyższe warunki powstała propozycja praktycznych działań, które zostały przedstawione w kolejnym rozdziale.

4. PROPONOWANE ROZWIĄZANIA

W świetle powyżej przedstawionych wyzwań, a także cyklu spotkań z osobami zawodowo zajmującymi się wspieraniem osób usamodzielnianych z pieczy zastępczej i wywiadami z osobami, które zakończyły proces usamodzielniania opracowano model wsparcia młodych osób opuszczających pieczę zastępczą.

Zaproponowane rozwiązania zakładają podmiotowość i partycypację młodych osób w całej ich drodze do osiągnięcia samodzielności zarówno w zaspokajaniu potrzeb przez opiekę zastępczą, jak i w kontekście sieci wsparcia poza pieczę.

Model został opracowany dla trzech grup odbiorców:

- Władz:
 - szczebla powiatowego, w tym osób ze struktur PCPR i organizatorów pieczy odpowiedzialnych formalnie za ten proces i za zapewnienie wsparcia w ramach procesu (stanowiska zależą od struktur danej jednostki),
 - szczebla gminnego – w kontekście zapewnienia mieszkań dla usamodzielnianych.
- Osób wspierających proces usamodzielniania, tj. opiekunów usamodzielniania, rodziców zastępczych i wychowawców oraz innych specjalistów pieczy zastępczej: rodzinnej i instytucjonalnej.
- Osób usamodzielniających się.

Rys. 3. Grupy odbiorców modelu
Opracowanie własne.

Proces usamodzielniania, który jest przedmiotem niniejszego modelu ma na celu doprowadzić osobę usamodzielnianą do podjęcia samodzielnego życia.

Za osobę samodzielną uznajemy osobę, która jest przygotowana do życia rodzinnego, zawodowego, społecznego i obywatelskiego, tj.:

- ma gdzie mieszkać oraz potrafi prowadzić gospodarstwo domowe i realizować sprawy urzędowe,
- potrafi nawiązywać i podtrzymywać relacje z innymi ludźmi, samoregulować emocje i zachowania w sposób konstruktywny (tj. bez środków psychoaktywnych),

- posiada stabilny i wystarczający dochód na rodzinę (np. dochód z zatrudnienia, działalności gospodarczej, stypendiów lub dochód innych członków gospodarstwa domowego),
- posiada zdolności/gotowości do zatrudnienia/ posiada umiejętności z zakresu przedsiębiorczości (np. formalnego wykształcenia, przeszkolenia zawodowego, znajomości języków obcych, IT, zarządzania środkami finansowymi, umiejętności technicznych, orientacji na rynku pracy),
- posiada sieć wsparcia społecznego (np. dobre relacje z przyjaciółmi, znajomymi, sąsiadami lub innymi członkami lokalnej społeczności),
- uczestniczy w życiu społecznym (np. udział w kulturze, rekreacja, sport),
- jest gotowa do uczestnictwa w życiu obywatelskim, korzystania z własnych praw.

Proces usamodzielniania formalnie rozpoczyna się rok przed osiągnięciem pełnoletności przez osobę usamodzielnianą i w zależności od jej indywidualnej sytuacji życiowej może trwać osiem lat (najpóźniej kończy się w momencie osiągnięcia przez osobę usamodzielnianą 26 roku życia).

Każdy z tych etapów zawiera konkretne cele i zadania, ale może być wyposażony w określone i wspierające narzędzia, które zostały opisane w poniższej tabeli.

Tabela nr 1. Kamienie milowe/etapy procesu usamodzielniania w oparciu o przepisy prawne (ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej):

Kamienie milowe	Działanie	Termin/ramy czasowe	Opis
KM1	Rozpoczęcie formalnego procesu usamodzielniania na podstawie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej	Rok przed osiągnięciem pełnoletności	Osoba usamodzielniająca się wskazuje osobę, która będzie pełnić funkcję opiekuna usamodzielniania. Ma również za zadanie uzyskać pisemną zgodę tej osoby i przedstawić powiatowi właściwemu do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnianie. Kandydatura opiekuna usamodzielniania musi zostać następnie zaakceptowana przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia w/w wydatków. (Opiekun usamodzielniania daje bowiem rękojmię należytego wykonywania swoich zadań).
	Aby odpowiednio przygotować się do procesu usamodzielniania warto na tym etapie: wypełnić arkusz „Wybieram swojego opiekuna usamodzielniania – pomocne pytania”, który stanowi załącznik nr 2 - dotyczy osób usamodzielniających się, skorzystać z arkusza samooceny opiekuna usamodzielniania, który stanowi załącznik nr 3- dotyczy opiekunów usamodzielniania.		

Kamienie milowe	Działanie	Termin/ramy czasowe	Opis
KM2	Przygotowanie indywidualnego programu usamodzielnienia (dalej: IPU)	Miesiąc przed osiągnięciem pełnoletności	Osoba usamodzielniająca się opracowuje wspólnie z opiekunem usamodzielnienia indywidualny program usamodzielnienia (IPU), w którym, zgodnie z wymogami prawnymi, określa się: zakres współpracy z opiekunem usamodzielnienia, sposób uzyskania wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia. Dodatkowo IPU uwzględnia inne potrzeby osoby usamodzielniającej się.
	<p>Aby odpowiednio przygotować się do procesu usamodzielniania warto na tym etapie:</p> <p>skorzystać z arkusza IPU dostępnego na stronach właściwego PCPR - dotyczy opiekunów usamodzielniania.</p> <p>Zasadne jest też opracowanie ramowego wzoru indywidualnego programu usamodzielnienia (IPU) oraz prawne usankcjonowanie wzoru w drodze rozporządzenia MRiPS. Umożliwi to jednolite podejście do pracy nad planowaniem procesu. Doświadczenia pokazują, że w Polsce funkcjonują - w zależności od powiatu - różne wzory planu.</p>		
KM3	Przygotowanie wniosku o przyznanie pomocy na kontynuowanie nauki i na usamodzielnienie	Jednocześnie z IPU	Osoba usamodzielniająca się przygotowuje wnioski na kontynuację nauki i usamodzielnienie się (dotyczy osób opuszczających formy rodzinnej czy instytucjonalnej opieki zastępczej).
	<p>Aby odpowiednio przygotować się do procesu usamodzielniania warto na tym etapie:</p> <ul style="list-style-type: none"> skorzystać z wzorów wniosków umieszczonych na stronach właściwego PCPR oraz umówić się na spotkanie z pracownikiem socjalnym, aby omówić wypełnienie wniosku. 		
KM4	Zatwierdzenie IPU	Po złożeniu dokumentów przygotowanych miesiąc przed osiągnięciem pełnoletności	<p>Kierownik PCPR powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie zatwierdza IPU.</p> <p>W szczególnie uzasadnionych przypadkach pomoc na kontynuowanie nauki i na usamodzielnienie może być przyznana osobie usamodzielnianej, której indywidualny program usamodzielnienia został zatwierdzony po terminie określonym w art. 145 ust. 4. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.</p>

Kamienie milowe	Działanie	Termin/ramy czasowe	Opis
KM5	Modyfikacja IPU	W przypadku zmiany sytuacji życiowej	Modyfikacje IPU osoba usamodzielniana przygotowuje wspólnie z opiekunem usamodzielnienia.
KM6	Akceptacja modyfikacji IPU	Po złożeniu dokumentu	Akceptacja kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie j/w.
KM7	Ocena końcowa procesu usamodzielnienia	Po zakończeniu realizacji IPU	Oceny dokonuje osoba usamodzielniana wraz z opiekunem usamodzielnienia i kierownikiem powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie dokonują oceny końcowej procesu usamodzielnienia.

W kolejnych częściach rozdziału czwartego opisane zostały zadania przypisane każdej z trzech grup odbiorców.

4.1. Zadania władz na szczeblu powiatu /gminy

Model z założenia powinien być wdrażany na poziomie powiatu, co wynika z przepisów krajowych określonych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. To na poziomie powiatu należy przeprowadzić szczegółową analizę wyzwań związanych z usamodzielnieniem z pieczy zastępczej oraz zasobów lokalnych, które umożliwią odpowiedź na zdiagnozowane wyzwania i problemy. Na poziomie powiatu w modelu pojawiają się **przedstawiciele** (indywidualni i grupowi), których działania mają za cel koordynację procesu i zbudowanie odpowiedniej struktury oraz ramy dla udzielanego wsparcia osobom usamodzielniającym się z pieczy zastępczej. Są to:

- zespół roboczy,
- lider modelu,
- koordynator ds. młodzieży (pełniący funkcję lidera lub będący członkiem grupy roboczej).

4.1.1. Zespół roboczy

Wdrażanie modelu zaczyna się od spotkania inicjatorów wprowadzania modelu z władzami powiatu. Na spotkaniu tym przedstawia się decydentom proponowane w modelu założenia pracy i sposoby działań na rzecz usamodzielnianych. Po uzyskaniu pozytywnej decyzji należy powołać **zespół roboczy dla wdrożenia modelu** (dalej: zespół roboczy). Na czele zespołu stoi **lider modelu**.

Zespół roboczy na czele z liderem modelu powoływany jest zarządzeniem władz lokalnych. Instrukcja wdrożenia modelu została zawarta w załączniku nr 4 do modelu, może być ona pomocna, aby rozpisać kolejne kroki powstawania zespołu roboczego w powiecie.

W skład zespołu roboczego wchodzi:

1. przedstawiciele Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej (osoba oddelegowana z ORPZ jak i przedstawiciel koordynatorów pieczy rodzinnej),
2. przedstawiciele PCPR,
3. koordynator ds. młodzieży,
4. przedstawiciele jednostek pieczy instytucjonalnej z danego powiatu, tj. pracownik socjalny/pedagog/psycholog
/wychowawca, przedstawiciel placówek opiekuńczo
-wychowawczych typu rodzinnego,
5. przedstawiciele rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, tj. pieczy rodzinnej,
6. inne osoby istotne dla procesu usamodzielnienia z terenu powiatu (także przedstawiciele organizacji pozarządowych)
7. młody człowiek, mający niedawne doświadczenie usamodzielniania z pieczy zastępczej (jego zaangażowanie warto traktować jako samorzecznictwo).

Zespół roboczy ma za zadanie:

1. **Analizę zasobów i wyzwań systemu wsparcia procesu usamodzielnienia na poziomie powiatowym** - prowadzona jest ona w oparciu o m.in. sprawozdanie z realizacji 3-letniego powiatowego programu dotyczącego rozwoju pieczy zastępczej (por. art. 180 uowrispz), wiedzę członków zespołu.
Wnioski z powyższej analizy udostępniane są wszystkim instytucjom/organizacjom zaangażowanym w proces usamodzielnienia, by udostępnić wiedzę odnośnie sieci wsparcia społecznego, zasobów i wyzwań.
2. Na tej podstawie zespół planuje działania wspierające procesy usamodzielnienia, jak również oddziaływania o charakterze profilaktycznym dla osób usamodzielniających się z pieczy zastępczej, by minimalizować ryzyko nieefektywnych usamodzielnień i wzmacniać czynniki chroniące.
3. **Opracowanie koszyka usług pomocy usamodzielnianym** - koszyk należy aktualizować minimum raz w roku i uwzględniać zarówno bezpłatne jak i płatne usługi, które mogą być istotne dla osób w procesie usamodzielnienia. Wzór koszyka został zawarty w załączniku nr 5 do modelu.
4. **Opracowanie koszyka usług/ narzędzi dla osób wspierających proces usamodzielnienia** - koszyk należy aktualizować minimum raz w roku i uwzględniać zarówno bezpłatne jak i płatne usługi, które mogą być istotne dla osób wspierających proces usamodzielnienia. Wzór koszyka został zawarty w załączniku nr 6 do modelu.

Zadania zespołu roboczego:

- Analiza zasobów i ograniczeń dotyczących procesów usamodzielnienia w danym powiecie
- Utworzenie koszyka usług dla usamodzielnianych na terenie powiatu (nieodpłatne, zapewnione systemowo, np. przez powiat / odpłatne, płatne przez formę pieczy, która realizuje proces usamodzielnienia, we współpracy z powiatem).
- Utworzenie koszyka usług dla osób wspierających proces usamodzielnienia na terenie powiatu (płatne i niepłatne) (nieodpłatne, zapewnione systemowo, np. przez powiat / odpłatne, płatne przez placówkę).
- Coroczna aktualizacja koszyka usług dla usamodzielnianych i wspierających proces usamodzielnienia
- planowanie oddziaływań profilaktycznych dla dzieci i młodzieży z pieczy zastępczej i w procesie usamodzielnienia poszerzających kompetencje kadr pieczy zastępczej.

4.1.2. Lider modelu

Lider modelu koordynuje prace zespołu roboczego. Lider modelu może być zatrudniony w strukturach powiatu. Celem jego pracy jest zapewnienie zarządzanie i prowadzenie zespołu roboczego w danym powiecie.

Lider modelu scala działania dotyczące wprowadzania modelu, problemów w pracy z usamodzielnianymi, działań dedykowanych wzmocnieniu kompetencji i zaangażowania kadry pieczy zastępczej i opiekunów usamodzielnienia. Lider przedstawia założenia modelu pracownikom kluczowych instytucji pracujących w pieczy zastępczej i na rzecz usamodzielnienia oraz innym kluczowym partnerom.

Sytuacją idealną jest, gdy liderem zostaje osoba, która samorzutnie zainteresowała się modelem i ma wewnętrzną motywację do jego wdrażania. Powinna to być osoba zawodowo związana z usamodzielnieniami na terenie danego powiatu. Lider modelu powinien otrzymać wynagrodzenie za udział w pracach modelowych, a w przypadku, gdy jest to osoba zatrudniona w strukturach powiatu, powinna być oddelegowana do wdrożenia działań modelowych w ramach swoich obowiązków, z zapewnieniem, że ma wystarczającą ilość czasu na realizację działań i wymagane zaangażowanie.

Kluczowe zadania lidera modelu:

- Koordynacja realizowanych działań przez zespół roboczy (spotkania koordynacyjne, przegląd koszyka usług, postępów procesów usamodzielnień)
- Zapewnienie komunikacji i dbanie o jej efektywność między zespołem roboczym a innymi specjalistami zaangażowanymi w proces usamodzielnienia oraz przedstawicielami władz powiatu.

Szczegółowe zadania lidera modelu

- W zakresie pracy zespołowej:
 - Planuje pracę własną w ramach zespołu i dla całego zespołu.
 - Zapewnia warunki do realizacji zadań dla zespołu.

- o Ocenia przebieg wykonywanej pracy.
- o Motywuje siebie i współpracowników do efektywnej pracy.
- o Doskonalą metody pracy własnej i bierze udział w doskonaleniu pracy członków zespołu.
- o Sprawnie komunikuje się z ludźmi.
- o Przystosowuje się do zmian zachodzących w otoczeniu.
- W zakresie zadań indywidualnych:
 - o Podejmuje samodzielne decyzje.
 - o Przestrzega zasad współżycia społecznego.
 - o Wyszukuje i przetwarza informacje.
 - o Uczestniczy w rozwiązywaniu konfliktów.
 - o Radzi sobie ze stresem.
 - o Rozwiązuje problemy na swoim stanowisku pracy.
 - o Inicjuje i wprowadza zmiany w obszarze swojego działania.⁴⁶

Dla skuteczności działania, lider modelu powinien posiadać odpowiednią wiedzę merytoryczną w zakresie:

- Metod radzenia sobie ze stresem.
- Zasad pracy zespołowej.
- Obciążenia fizycznego i psychicznego w pracy.
- Zarządzania zmianą.
- Rozwiązywania problemów i konfliktów.

4.1.3. Koordynator ds. młodzieży

Kolejną osobą ważną dla modelu obok lidera modelu jest **koordynator ds. młodzieży** zatrudniony w strukturach powiatowego centrum pomocy rodzinie/organizatora pieczy zastępczej. Celem jego pracy jest zapewnienie wsparcia rozwoju młodzieży, z wykorzystaniem możliwości zasobów powiatu oraz poszukiwanie rozwiązań i partnerów na rzecz rozwoju młodzieży poza strukturą powiatu.

W przypadku zatrudnienia Koordynatora ds. młodzieży w strukturach powiatowego centrum pomocy rodzinie/organizatora pieczy zastępczej może on zostać powołany na lidera modelu. W przypadku, gdy liderem modelu jest inna, wskazana ze struktur władzy osoba, koordynator powinien być członkiem grupy roboczej ds. modelu.

Kluczowe zadania koordynatora:

1. Opracowanie wkładu do 3-letniego powiatowego programu dotyczącego rozwoju pieczy zastępczej w obszarze wsparcia młodzieży w pieczy zastępczej i w procesie usamodzielnienia:
 - analiza sytuacji grupy docelowej, jej rozwoju, z uwzględnieniem trendów powiatowych, krajowych dotyczących populacji młodzieży, w tym możliwości zatrudnienia młodzieży, zapewnienia bezpiecznych warunków mieszkaniowych po opuszczeniu opieki zastępczej,
 - identyfikacja i tworzenie sieci kluczowych interesariuszy w celu poprawy sytuacji młodych ludzi.
2. Opracowanie holistycznego programu wsparcia młodzieży i młodych dorosłych w pieczy zastępczej i w procesie usamodzielnienia:
 - definiowanie i rozwijanie opcji opieki nad młodzieżą, w oparciu o wyniki realizacji IPU, oceny realizacji powiatowej strategii rozwoju pieczy z zapewnieniem udziału /włączenia młodych ludzi,

⁴⁶ Opracowane na podstawie „Model Ośrodka Leczenia Zaburzeń Osobowości”, Fundacja Winida, <https://fundacjainida.org/files/Model-Osrodka-Leczenia-Zaburzen-Osobowosci.pdf>

- zapewnienie indywidualnego rozwoju młodzieży, w tym planowania kariery zawodowej, które realizowane są w pieczy zastępczej w oparciu o PPD i IPU,
 - zapewnienie młodym ludziom dostępu do szkoleń (prowadzonych przez PCPR/OPZ lub partnerów) w oparciu o potrzeby,
 - zapewnienie wsparcia dla młodych ludzi, którzy przygotowują się do opuszczenia opieki lub po opuszczeniu opieki w trakcie procesu usamodzielnienia.
3. Zapewnienie partycypacji młodzieży w sprawach jej dotyczących:
- zapewnienie możliwości uczestnictwa młodych ludzi w decyzjach i wyborach, które bezpośrednio wpływają na ich indywidualną (osobistą) drogę do samodzielności podczas pobytu w opiece zastępczej,
 - promowanie tworzenia przez młodych ludzi sieci wsparcia rówieśniczego, w tym włączając w to działania osoby, które już zakończyły proces usamodzielnienia,
 - zapewnienie realizacji inicjatyw młodzieżowych,
 - zaangażowanie młodzieży w opracowywanie strategii, programów oraz w działania samorządnicze – rekomendowanie udziału przedstawiciela pieczy zastępczej lub osoby w procesie usamodzielnienia do udziału w Radzie Młodzieżowej
4. Zapewnienie współpracy na szczeblu powiatu w obszarze wsparcia młodzieży i usamodzielnienia:
- zapewnienie rodzicom zastępczym i wychowawcom oraz osobom pracującym z młodymi ludźmi, w tym opiekunom usamodzielnienia dostępu do szkoleń (prowadzonych przez PCPR lub partnerów) we wszystkich obszarach rozwoju młodzieży, stosownie do potrzeb,
 - zapewnienie możliwości analizy i wypracowywania rozwiązań, z udziałem specjalistów w sytuacjach szczególnie trudnych i problematycznych dotyczących opieki i wsparcia młodzieży,
 - organizacja grup wsparcia.
4. Organizacja wymiany doświadczeń w pracy z młodzieżą:
- współpraca z koordynatorami pieczy zastępczej, dyrektorami pieczy instytucjonalnej oraz specjalistami systemu lokalnego w obszarze pieczy zastępczej i usamodzielnienia,
 - praca zespołowa w sprawach dotyczących zagadnień młodzieżowych/problematyki młodzieżowej (m.in. piecza rodzinna, piecza instytucjonalna, poradnie, centra specjalistyczne, urzędy pracy, opieka zdrowotna),
 - organizacja spotkań, w tym wyjazdowych łączących wymianę dobrych praktyk i szkolenia – zasięg krajowy i międzynarodowy,
 - nawiązywanie kontaktów i budowanie relacji z interesariuszami, którzy są zainteresowani propagowaniem praw młodych ludzi z pieczy zastępczej.

4.2. Zadania osób wspierając proces usamodzielniania

Drugim ważnym kierunkiem oddziaływań w ramach całego procesu usamodzielniania jest wsparcie opiekunów usamodzielnienia, rodziców zastępczych i wychowawców oraz innych specjalistów pieczy zastępczej. Podstawowe działania skupiają się na zwiększaniu kompetencji, zdobywaniu nowej wiedzy i umiejętności oraz zwiększają świadomość roli jaką pełnią w życiu dzieci i młodych w opiece zastępczej i procesie usamodzielniania. Zebrane wyzwania i problemy procesu usamodzielniania z pieczy zastępczej opisanej w trzecim rozdziale modelu wskazują na wagę i rolę właśnie osób wspierających proces usamodzielniania.

Załącznik nr 7 wskazuje grafikę, która przedstawia dwie ścieżki rozwoju osobowości młodych osób w zależności od momentu startu i wsparcia, które dostają w procesie socjalizacji. Wskazuje ona, że mądre towarzyszenie, wspieranie, budowanie więzi z młodym człowiekiem jest warunkiem wykształcenia się u niego dojrzałej osobowości, która umożliwia w późniejszym czasie utrzymanie pracy i wejście w związki emocjonalno-intymne w dorosłym życiu.⁴⁷ Kluczowy jest bowiem sposób, w jaki dzieci umieszczone w pieczy zastępczej / osoby usamodzielniające się otrzymują wsparcie od ważnych dla nich na tym etapie osób, tj.

⁴⁷ Na znaczenie więzi i relacji z ważnymi osobami w życiu młodzieży i dzieci wskazuje Cudak S. [2012]: Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci, *Pedagogika Rodziny* 2/4, str. 31-39

opiekunów usamodzielnienia i kadr pieczy zastępczej. Postawa i kompetencje osób udzielających wsparcia w przygotowaniu do samodzielności przekładają się na budowanie relacji z podopiecznym, którego wspiera w ważnych momentach jego życia.⁴⁸

Rozwój kompetencji osób wspierających proces usamodzielniania, tj. opiekunów usamodzielnienia, opiekunów zastępczych i innych specjalistów pieczy zastępczej jest więc przede wszystkim jednym z podstawowych warunków skutecznego usamodzielnienia się młodych ludzi. Dotychczasowa praktyka pokazuje, że opiekunami usamodzielniania często zostawali członkowie rodzin biologicznych osób usamodzielniających się. Nie mieli oni wystarczającej wiedzy i doświadczenia merytorycznego co skutkowało nieefektywnym procesem usamodzielniania się, późniejszą frustracją młodych osób a docelowo wejściem do systemu pomocy społecznej, zasiłków dla bezrobotnych lub kryzysów bezdomności. Jednocześnie z wywiadów przeprowadzonych z młodzieżą wynika, że duża fluktuacja kadr na stanowiskach koordynatorów mieszkań chronionych, wychowawców, zmieniające się rodziny zastępcze powodowały trudność w zbudowaniu stabilnej relacji z jednym opiekunem, który docelowo towarzyszyłby młodej osobie w trudnym procesie usamodzielniania się.

4.2.1. Opiekun usamodzielnienia (dalej także: OU)

Opiekun usamodzielnienia powinien rozumieć specyfikę pracy z młodym dorosłym, znać podstawy prawne dotyczące procesu usamodzielnienia i wynikające z nich rozwiązania dla osoby, którą wspiera w ramach IPU. Jego obowiązki nie zostały jednoznacznie wskazane w przepisach prawnych, wskazano na wspierającą funkcję opiekuna usamodzielnienia.

Jednocześnie zadaniem opiekuna jest wsparcie w przygotowaniu – we współpracy z PCPR – IPU młodej osoby, która przygotowuje się do samodzielności, jak też opiniowanie jej wniosków o pomoc w ramach obowiązujących przepisów. Wydaje się zatem, że powierzone mu zadania determinują ważny dla usamodzielnianej osoby proces, a zatem powinny być powierzone osobie przygotowanej do ich pełnienia.

Poniżej została określona propozycja wymagań podstawowych wobec opiekuna usamodzielnienia pod względem kompetencji, umiejętności czy wiedzy. Propozycja ta może pomóc w weryfikacji kandydatów na OU oraz opracowaniu cyklu szkoleń i warsztatów dla OU, którzy będą ich potrzebowali⁴⁹. Jednocześnie OU to często także osoby, które zawodowo są związane z pieczą zastępczą, wiedzący, które z osób usamodzielnianych będą potrzebowały jedynie celowanego wsparcia w prowadzeniu procesów usamodzielnienia.

Dlatego poniższy zbiór warto traktować jako drogowskaz pozwalający na ustalenie kompetencji zawodowych i cech kandydata, a także przygotowania jego planu rozwoju. Opiekun usamodzielniania powinien być osobą starszą niż osoba usamodzielniająca się i dysponować większym doświadczeniem życiowym niż osoba, którą wspiera w usamodzielnieniu, w tym posiadać już doświadczenie zawodowe. Powinna to być też osoba znacząca dla usamodzielnianego i dla procesu usamodzielnienia.

Rola opiekuna usamodzielnienia wymaga od osoby, która wyraziła zgodę na pełnienie tej funkcji:

- wiedzy dotyczącej formalnych ram procesu usamodzielnienia,
- gotowości do zapewniania wsparcia osobie usamodzielnianej we współpracy z innymi zaangażowanymi w proces osobami, w tym przedstawicielami systemu pieczy zastępczej i pomocy społecznej,
- zrozumienia znaczenia historii osoby usamodzielnianej, w tym wpływu i znaczenia biologicznych rodziców i krewnych w życiu usamodzielnianej osoby oraz opiekunów zastępczych,

⁴⁸ Zybura A. [2016]: Opieka i wychowanie w rodzinie w pieczy zastępczej. Na przykładzie powiatu ostrowieckiego, Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne, 2016/8(2)

⁴⁹ Z danych wynika, że „rocznie pełnoletność osiąga 5–6 tys. spośród około 70 tys. wychowanków pieczy zastępczej, a wysokość świadczonej im pomocy finansowej wynosi w skali kraju ok. 120 mln zł” (Raport NIK, str.7), co może oznaczać, że nie zawsze znajdują się OU przygotowani profesjonalnie do pełnienia tej roli. Należy także pamiętać, że OU wskazuje osoba usamodzielniania, zatem, jeśli to możliwe, to szanując jej wybór, trzeba wzmocnić kompetencję OU, jeśli wskaże na to wynik analizy wymagań podstawowych dot. kandydata na OU.

- gotowości do rozwoju własnych kompetencji i umiejętności, które mają wpływ na realizację zadań opiekuna usamodzielnienia, tj.: aktywnego i dokładnego przygotowania do pełnienia funkcji opiekuna usamodzielnienia, w kontekście
 - odpowiedzialności za zapewnienie wsparcia osobie usamodzielnianej,
 - refleksji nad realizowanymi zadaniami w ramach procesu – monitoring, wyciąganie wniosków,
 - zgłaszanie potrzeb wsparcia/współpracy.

Opiekunowi usamodzielnienia zapewnione jest wsparcie, w tym nauka i rozwój poprzez:

- szkolenia i warsztaty dotyczące przepisów prawnych związanych z procesem usamodzielnienia, oceny potrzeb osoby usamodzielnianej,
- doradztwo/konsultacje indywidualne i grupowe, w tym pomoc w rozwiązywaniu trudnych przypadków,
- dostęp do kluczowych informacji o procesie usamodzielnienia w formie cyfrowej.

Zadania opiekuna usamodzielnienia:⁵⁰

- Nawiązanie relacji z osobą usamodzielniającą się, ustalenie celów procesu usamodzielnienia.
- Analiza mocnych stron, talentów, obszarów do rozwoju osoby usamodzielnianej.
- Tworzenie z osobą usamodzielniającą się programu usamodzielnienia, monitorowanie jego wdrażania, oceny okresowe, dokonywanie ewentualnych zmian.
- Analiza lokalnego koszyka usług dla osób usamodzielniających się pod kątem ich potrzeb, pomoc w wyborze adekwatnych do jego potrzeb i sytuacji.
- Opiniowanie wniosków bądź podań osoby usamodzielniającej się o przyznanie jej pomocy instytucjonalnej.
- Pomoc w organizacji spotkań osobie usamodzielniającej się z doradcą zawodowym, w razie potrzeby towarzyszenie w takim spotkaniu, późniejsze wsparcie w realizacji ścieżki aktywizacji zawodowej.
- Pomoc w organizacji spotkań osobie usamodzielniającej się z przedstawicielem mieszkalnictwa i innymi osobami mającymi wpływ na jej usamodzielnianie się.
- Ustalenie planu i kalendarza spotkań z osobą usamodzielniającą się oraz ich realizacja.
- Bezpośredni a także telefoniczny i mailowy kontakt osobą usamodzielniającą się.
- Omawianie podejmowanych decyzji i działań.
- Towarzyszenie osobie usamodzielnianej na wszystkich etapach ich udziału w procesie usamodzielniania.
- Wsparcie osoby usamodzielniającej się w obliczu trudności i wątpliwości.
- Identyfikowanie ewentualnych kryzysów, ale też prób omijania reguł lub nie wywiązania się z uzgodnionych działań i dbanie o przepływ informacji na ten temat.
- Omawianie z uczestnikiem procesu usamodzielniania wszystkich trudnych i kluczowych dla nich kwestii.

Wymogi konieczne wobec opiekuna usamodzielnienia:

1. Uzyskanie akceptacji w tej roli przez młodą osobę.
2. Uzyskanie akceptacji przez kierownika PCPR.
3. Wyrażenie gotowości do uczestnictwa w szkoleniu dla opiekunów usamodzielnienia w celu zdobycia potrzebnej wiedzy dot. procesu usamodzielnienia, zapoznania się z zadaniami opiekuna usamodzielnienia oraz rozpoznania i rozwinięcia swoich kompetencji w zakresie wspierania młodej osoby w procesie usamodzielnienia

⁵⁰ Poniższą listę zadań OU można traktować jako listę, która ma być pomocna. Trzeba pamiętać, że jeśli OU jest krewny młodej osoby, bądź wychowawca, lub inna bliska osoba, relacja jest między nimi nawiązana. Jednocześnie punkt ten może być traktowany jako rozpoczęcie nowego etapu w nawiązanej już wcześniej relacji i ustalenie celów i drogi usamodzielnienia.

4. Gotowość do długoterminowego zaangażowania się we wsparcie osoby usamodzielnianej, w tym do:
 - a. kontaktu i współpracy z osobą usamodzielnianą (bezpośrednie spotkania lub pośrednio – np. telefonicznie, e-mailowo) z częstotliwością dostosowaną do potrzeb młodej osoby i umożliwiającą właściwe wykonanie zadań OU,
 - b. kontaktu i współpracy z odpowiednimi osobami i instytucjami w wymiarze potrzebnym do właściwej realizacji IPU.

Kryteria preferowane:

1. Dotychczasowy opiekun osoby usamodzielniającej się: osoba tworząca rodzinę zastępczą, prowadząca rodzinny dom dziecka lub prowadzący placówkę opiekuńczo-wychowawczą typu rodzinnego, osoba będąca wychowawcą w placówce opiekuńczo-wychowawczej.
2. Pracownik systemu pomocy rodzinie: koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, pracownik socjalny powiatowego centrum pomocy rodzinie, psycholog POW lub PCPR.
3. Osoba z większym doświadczeniem życiowym niż osoba usamodzielniająca się, samodzielnie i właściwie funkcjonująca, w tym posiadająca stałe miejsce zamieszkania i dysponująca wystarczającymi środkami na utrzymanie.
4. Osoba posiadająca wystarczające doświadczenie zawodowe i doświadczenie na rynku pracy, by stanowić pomoc w obszarze poszukiwania i utrzymania pracy (niekoniecznie osoba obecnie zatrudniona – np. niedawne przejście na emeryturę lub urlop macierzyński /wychowawczy opiekuna usamodzielnienia, jeśli dana osoba jest gotowa na pełnienie roli OU).
5. Osoba posiadająca wiedzę w zakresie doradztwa, coachingu, motywowania.

Kompetencje:

1. Umiejętność budowania i utrzymywania stabilnych relacji interpersonalnych, empatyzowania i rozumienia innych osób.
2. Umiejętności komunikacyjne i współpracy z innymi.
3. Stabilność emocjonalna.
4. Umiejętności motywowania.
5. Umiejętności planowania i organizacji.
6. Proaktywność, umiejętność rozwiązywania problemów.
7. Praktyczne umiejętności życiowe.

Wiedza: opiekun usamodzielnienia jest gotowy do zapoznania się z wiedzą z zakresu:

1. Przepisów prawnych związanych/wokół procesu usamodzielnienia.
2. Funkcjonowania systemu pomocy społecznej, kwestii finansowych.
3. Podstaw planowania procesów, w tym planowania drogi zawodowej, rynku pracy.

Skuteczność i efektywność roli opiekuna usamodzielnienia może zostać zapewniona poprzez opracowanie i realizację szkoleń i warsztatów specjalistycznych, konsultacji ze specjalistami, ale też poprzez zaprojektowanie systematycznej superwizji dla profesjonalnych opiekunów usamodzielnienia. Szczegółowy zakres tematów szkoleniowych, które są adekwatne dla opiekuna usamodzielnienia, opiekuna pieczy zastępczej został zawarty w załączniku nr 8.

4.2.2. Lokalny koszyk usług/ narzędzi dla osób wspierających proces usamodzielnienia

Działania wspierające opiekunów usamodzielniania, opiekunów pieczy zastępczej:

1. Pakiet szkoleń/warsztatów specjalistycznych dotyczący m.in.:
 - planowania rozwoju dziecka i rodziny,
 - zmiany pracy wychowawczej z nastolatkiem,
 - metody motywowania - np. metoda dialogu motywującego.
2. Udział w grupie wsparcia dla opiekunów usamodzielniania prowadzonej na poziomie powiatowym - wsparcie i motywacja do pracy z usamodzielnianym, umiejętność planowania małych kroków i dostrzegania małych osiągnięć usamodzielnianych, empatyzowanie.
3. Możliwość realizowania konsultacji ze specjalistami w celu opracowania adekwatnego IPU (np. psycholog, psychiatra, logopeda, doradca zawodowy, etc.)

4.3. Osoby usamodzielniające się

Za osoby usamodzielniające się uznajemy osoby w wieku od 17 do 25 lat. Sam proces usamodzielniania jest długotrwałym procesem wychowawczym, wprowadzającym osobę usamodzielnianą do podjęcia samodzielnego życia i integracji ze środowiskiem lokalnym. Wsparciem w procesie jest zatem szereg zadań i oddziaływań indywidualnych i grupowych, które krok po kroku budują kompetencje społeczne, odporność psychiczną i praktyczne umiejętności osób usamodzielniających się.

Jedną z ważnych form wsparcia dla osób usamodzielniających się pieczy, na które wskazywali też uczestnicy przeprowadzonej w ramach projektu ankiety są mieszkania chronione. Wyzwania i potrzeby związane z tym procesem zostały opisane w rozdziale drugim i trzecim. Poniższa część modelu opisuje działania, które mają wspierać w procesie usamodzielnienia młodych osób.

Proponowana forma wsparcia to **opracowany koszyk usług specjalistycznych i okresowe zabezpieczenie mieszkaniowe w mieszkaniu chronionym**. Działania stanowią podstawę wspierania samodzielności, rozumianej jako stan, w którym osoba posiada wystarczające środki do życia, jest otoczona siecią wsparcia społecznego i jest zintegrowana z lokalną społecznością. Realizowane usługi i wsparcie są projektowane indywidualnie w oparciu o potrzeby zbadane i wskazane w Indywidualnym Programie Usamodzielnienia (IPU).

4.3.1. Lokalny koszyk usług dla osób usamodzielniających się

Warunkiem efektywności opracowanego lokalnego koszyka usług dla osób usamodzielniających się jest zbudowanie relacji z młodym człowiekiem i zadbanie o dobrze funkcjonujące procesy partycypacyjne. Musimy bowiem pamiętać, że koszyk usług jest ramą, strukturą, którą jako dorośli budujemy z myślą o zwiększaniu kompetencji i umiejętności młodych osób. To w jaki sposób młodzi będą z tego chcieli i potrafili skorzystać w dużej mierze będzie zależeć od tego co udało się nam wypracować na wcześniejszych etapach i na zaufanie, które z nimi zbudowaliśmy. Ponadto partycypacja młodych ludzi w pracach nad koszykiem pozwoli na osiągnięcie lepszej trafności oferowanych usług.

Lokalny koszyk usług powinien zapewniać takie usługi jak:

- Konsultacje psychologiczne
- Konsultacje psychiatryczne
- Psychoterapię – działanie odnoszące się do potrzeb emocjonalnych wychowanka, przeżywania strat, budowania poczucia wartości, budowania trwałych i pozytywnych relacji oraz więzi, budowania bezpiecznego wzorca więzi. Usługi terapeutyczne powinny zawierać opcję terapii indywidualnej jak i grupowej różnych nurtów w zależności od potrzeb i możliwości wglądowych danej osoby, uwzględniając relacje rodzinne osoby usamodzielniającej się;
- Społeczność terapeutyczną
- Warsztaty profilaktyki uzależnień
- Konsultacje prawne - przykładowy zakres wsparcia prawnego zawiera załącznik nr 9

- Doradztwo zawodowe
- Wsparcie pedagogiczne
- Wsparcie specjalistyczne w zależności od potrzeb, np. logopeda
- Warsztaty z rozwoju umiejętności społecznych - przykładowy zakres warsztatów zawarty w załączniku nr 10
- Szkolenia/warsztaty specjalistyczne z podziałem na grupy wiekowe:
 - Dla nastolatków:
 - Regulacja emocjonalna i nauka zaspokajania potrzeb
 - Rozpoznawanie własnych talentów i mocnych stron
 - Jak skutecznie i efektywnie się uczyć
 - Nauka gotowania
 - Zarządzanie własnym budżetem
 - Bankowość elektroniczna
 - Młodzi dorośli:
 - Profilaktyka uzależnień behawioralnych i od substancji
 - Budowanie odporności psychicznej
 - Budowanie umiejętności mentalizowania, rozwijanie uważności.
- Propozycje płynące ze strony młodzieży
- Sport i rekreacja
- Instytucje kultury
- Mieszkalnictwo wspomagane

Dobrym pomysłem jest także zachęcenie młodzieży do uczestnictwa/ partycypacji w kreowaniu koszyka usług poprzez:

- angażowanie się w kontakty z młodzieżą i słuchanie jej, prośbę o konsultację koszyka,
- organizowanie i koordynowanie działań związanych z organizacją czasu wolnego dla młodzieży, w miarę możliwości poprzez korzystanie z ofert lokalnej społeczności.

4.3.2. Bezpieczne warunki mieszkaniowe po usamodzielnieniu

Swoistym uzupełnieniem lokalnego koszyka usług jest instytucja wspierająca osoby usamodzielniające się - mieszkania chronione.

Planując lokalny koszyk usług zakłada się zgodnie z art. 140 uowrispz udzielenie osobie usamodzielnianej pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, poprzez rozwiązania czasowe, docelowe a także wskazanie na potrzebę gromadzenia oszczędności dla i z osobą usamodzielnianą w celu poprawy jakości procesu usamodzielnienia:

- czasowe zabezpieczenie mieszkaniowe, w tym: zamieszkanie z bursie, internacie lub akademiku dla osób uczących się, dofinansowanie do wynajęcia stancji, pokoju, o ile powiat przeznaczy na ten cel środki, pobyt w mieszkaniu chronionym prowadzonym przez władze samorządowe, organizacje pozarządowe czy inne podmioty,
- docelowe miejsce zamieszkania – pozyskanie mieszkania z zasobów gminy, zapewnienie mieszkania na podstawie spadku, kupno mieszkania ze środków majątkowych,
- gromadzenie oszczędności dla osób usamodzielniających się podczas pobytu w pieczy na rzecz usamodzielnienia, w tym zabezpieczenia mieszkaniowego – remont mieszkania, zakup mieszkania, w tym zakup mieszkania dla rodzeństwa wychowywanego w pieczy zastępczej (połączenie środków oszczędnościowych, środków z tytułu usamodzielnienia zwiększa szanse na zapewnienie bezpiecznego miejsca zamieszkania dla rodzeństwa).

Mieszkania chronione umożliwiają czasowe zabezpieczenie mieszkaniowe opuszczającym pieczę zastępczą podopiecznym. Celem mieszkania chronionego jest wsparcie osób usamodzielnianych w rozpoczęciu samodzielnego życia oraz integracji ze społecznością lokalną - do czasu uzyskania przez nich innych możliwości zamieszkania.

Mieszkania chronione oddziałują na młodzież, która w nich mieszka w zakresie:

- umożliwienia przygotowania do pełnej samodzielności poprzez doskonalenie umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego, radzenia sobie z wyzwaniami codziennego życia, rozporządzania posiadanymi środkami finansowymi,
- integracji ze środowiskiem poprzez rozwój umiejętności prawidłowego wchodzenia w relacje społeczne,
- stwarzania możliwości w zakresie uzyskania wykształcenia, zdobycia kwalifikacji zawodowych, poszukiwania pracy i pozyskania mieszkania,
- stwarzania możliwości nabycia umiejętności rozwiązywania trudności życiowych, emocjonalnych, rodzinnych itp. - przy wsparciu osób wspomagających osobę usamodzielniającą się,
- rozwijania umiejętności planowania i wykorzystywania czasu wolnego,
- umożliwiania rozwijanie i utrwalania poczucia odpowiedzialności za własne życie,
- uczenia ponoszenia konsekwencji własnych decyzji i działań,
- kontaktu z codzienną rutyną dnia, zadaniami domowymi, realnością samodzielności.

Za mieszkanie chronione odpowiedzialny jest koordynator mieszkania. Do jego zadań należą w szczególności:

- nadzór nad organizacją pobytu usamodzielnianych podopiecznych w mieszkaniu chronionym;
- monitorowanie bieżącego funkcjonowania mieszkania;
- współpraca i wspieranie mieszkańców w rozwiązywaniu problemów;
- współpraca z opiekunami usamodzielnienia mieszkańców;
- monitoring realizacji przez mieszkańców indywidualnego programu usamodzielnienia.

Z przeprowadzonych wywiadów z osobami usamodzielniającymi się wynika, że koordynator mieszkania może być dla młodych osób ważną osobą, od której także uczą się samodzielnego zarządzania własną przestrzenią. Warunkiem jest to, że będzie to stała, jedna osoba, której stanowisko będzie stabilne i która będzie miała w sobie otwartość, ciekawość i gotowość na budowanie relacji z młodymi ludźmi, wspierania ich w kwestiach związanych z mieszkaniem.

„W mieszkaniu zyskałam swobodę, której wcześniej nie miałam, mogłam decydować o wielu rzeczach, jednocześnie były jasne zasady. Ważne jest, aby nie być tam samemu, że jest opiekun, do kogo można się zwrócić w razie potrzeby”.

„Mieszkam z dwoma dziewczynami, same sobie ogarniamy życie, są pracownicy SOS, aby zobaczyć czy jeszcze żyjemy. Pozytywne jest to, że ktoś tego dogląda, zagląda do nas, pilnują mojego zameldowania”.

„Niefortunne było to, że na początku trafiłam na mieszkanie z obcym chłopakiem, po 2-3 tygodniach się przenieśliam do innego mieszkania”.

„Tęsknie za mamą, bardziej to w sumie za domowym życiem, to mieszkanie to nie jest mój dom, wiem, że jestem tu tylko na chwilę. Ciałęzko mi nazwać to miejsce domem, zwłaszcza, że to miasto nie jest moim miastem rodzinnym. Ja to określam jako zesłanie, choć nie chcę, że to brzmiało źle, bo nie jest tu źle”.

„Ważne jest, żeby przeniesienie do mieszkania nie było z dnia na dzień, żeby można było zobaczyć wcześniej to mieszkanie, przygotować się mentalnie. U mnie to było z dnia na dzień, tak nagle. Nie byłam na to gotowa”.

„To co było dla mnie nie-OK, to brak w nas wiary, że my sobie poradzimy, zostałam wysłana do gorszej szkoły”.

„W mieszkaniu jak się przenosimy to szkoła na tym cierpi, bo przestaje być dopilnowana, w mieszkaniu też wychowawcy ciągle się zmieniają, brakowało kogoś kto pomoże w nauce, wesprze w uczeniu takiej codziennej samodzielności, byliśmy wrzuceni na głęboką wodę. Jak się ci wychowawcy tak zmieniali to nie było ciągłości informacji, przepływu informacji”.

Okres pobytu w mieszkaniu chronionym nie powinien przekraczać 3 lat, w szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może zostać przedłużony jednak nie dłużej niż do 25 roku życia mieszkańca. Osoba przebywająca ponosi odpłatność za pobyt w wysokości uzależnionej od jej dochodów i kosztów utrzymania mieszkania.

Dobra praktyka Stowarzyszenia „SOS Dziecięce Wioski w Polsce”.

Mieszkania chronione funkcjonują w ramach autorskiego rozwiązania SOS Wiosek Dziecięcych, tj. Programu opieki ograniczonej, który umożliwia pobyt w mieszkaniu chronionym SOS na czas określony - maksymalnie do trzech lat. W szczególnie uzasadnionych przypadkach takich, jak: kontynuowanie nauki, choroba lub inna niezależna od mieszkańca sytuacja życiowa uniemożliwiająca zapewnienie sobie warunków mieszkaniowych, okres pobytu może zostać przedłużony, jednak nie dłużej niż do ukończenia 25 roku życia. Ta forma wsparcia zapewniana jest na podstawie wniosku osoby usamodzielniającej się. Mieszkania chronione SOS działają w oparciu o przepisy krajowe, zawarte w Rozporządzeniu Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2018 r. w sprawie mieszkań chronionych i są realizowane na podstawie zadanie publicznego zleconego przez powiat.

4.4. Wskazówki - budowanie samodzielności i autonomii młodego człowieka w oparciu o bezpieczne relacje z zapewnieniem jego partycypacji.

W tej części opracowania przedstawiamy wskazówki pracy z młodzieżą dotyczące wsparcia młodego człowieka w jego drodze do samodzielności. Zostały tak pomyślane, aby być praktyczną podstawą codziennej pracy z dziećmi i młodymi ludźmi i posłużyły do wypracowania powyższych propozycji rozwoju kompetencji kluczowych dla wspierania procesu usamodzielnienia. Określają kompetencje i zadania osób pracujących z młodzieżą w opiece zastępczej i procesie usamodzielnienia, rekomenduje się je i ich zastosowanie w przypadku osób realizujących zadania wspierające samodzielność podopiecznych.

Podejście mówiące **o pracy, a nawet współpracy z młodymi ludźmi, w miejsce pracy na rzecz młodych ludzi**, powinno być kluczową wartością, leżącą u podstaw wszystkich oddziaływań i usług. **Taki rodzaj współpracy** z młodymi osobami umożliwi im podejmowanie decyzji w sprawach, które ich dotyczą, zgodnie z postępującym rozwojem, świadomością i poziomem dojrzałości.

Młodzi są ekspertami odnośnie własnego życia a rolą dorosłych towarzyszących im w tym procesie jest pomóc im dostrzec swoje zasoby, zbudować wartości i na tym planować przyszłość. T

Celem realizowanych działań w modelu jest osiągnięcia tego samego długofalowego rezultatu: **każde dziecko i młody człowiek dorasta w relacjach, których potrzebuje, aby stać się tak dalece, jak to tylko możliwe, w pełni ukształtowaną, dojrzałą i samodzielną osobą.**

Celom tym przyświecają dwa kluczowe założenia opieki:

- Młode osoby realizują swoje prawa i zaspokajają indywidualne potrzeby, przy wsparciu opiekunów, rodzin i społeczności;
- Młode osoby mają bezpieczne i stabilne relacje z opiekunami oraz są zintegrowane ze społecznością.

Wskazówka 1. Odpowiednie, wysokiej jakości formy opieki nad młodzieżą

Podczas podejmowania decyzji dotyczących optymalnych rozwiązań opiekuńczo-wychowawczych, warto wziąć pod uwagę następujące kryteria:

- Potrzeby emocjonalne, w tym zakresie przywiązania i budowania więzi młodej osoby, by móc je adekwatnie zaspokoić;
- Stan zdrowia, aktualny stan psychofizyczny;
- Relacje, stabilność i zasoby opiekuńcze w rodzinie biologicznej młodej osoby, w tym możliwość reintegracji; charakterystyka systemu rodzinnego – zasobów i ograniczeń;
- Preferencje młodej osoby, w tym zdolność i chęć integracji oraz adaptacji w ramach zaoferowanej formy opieki;
- Szczególne potrzeby wsparcia młodej osoby (np. potrzeby terapeutyczne);
- Wiek;
- Biologiczne rodzeństwo;
- Historię życia, ważne wydarzenia życiowe determinujące aktualny stan psychofizyczny;
- Dostępne opcje pomocy w danym miejscu i czasie, zasoby środowiskowe;
- Charakterystykę grupy dzieci i młodzieży już korzystających z danej formy opiekuńczo-wychowawczej.

Regularna ocena okresowa, odnośnie do zasadności dalszego pobytu/pozostawania pod opieką

W trosce o stabilność opieki i wsparcia ważnym jest, aby młode osoby nie doświadczały niepotrzebnych zmian miejsca pobytu w pieczy zastępczej, a czas trwania opieki zastępczej był możliwie najkrótszy. Kierując się dobrem podopiecznego, w przypadku, gdy w jego rodzinie nastąpiły i utrwały się pozytywne zmiany, warto wspierać proces reintegracji rodziny.

To co jest niezbędne to wzięcie pod uwagę zmieniających się potrzeb i sytuacji życiowej młodych ludzi oraz ich środowiska.

W sytuacji, gdy w odpowiedzi na potrzeby młodej osoby zasadna jest zmiana miejsca jej pobytu, przygotowania do zmiany miejsca pobytu rozpoczynają się w momencie podjęcia decyzji. Rekomenduje się by okres przygotowawczy do tej zmiany był wystarczający na realizację wszystkich koniecznych działań mających na celu proces adaptacji młodej osoby do zmiany tak by minimalizować ryzyko zaburzeń adaptacyjnych i innych problemów w codziennym funkcjonowaniu.

Jeżeli reintegracja z rodziną biologiczną jest w najlepszym interesie młodej osoby, może to oznaczać w zależności od decyzji młodej osoby i rodziny zakończenie zaangażowania w opiekę ze strony opiekuna pieczy lub opiekuna usamodzielniania lub ewentualne dalsze wspieranie poprzez inne usługi.

Rozwój indywidualny

Każda młoda osoba powinna mieć zapewniony indywidualny plan rozwój - w przypadku pełnoletnich podopiecznych - Indywidualny program usamodzielniania (IPU), max. do 25 r.ż. Istotą planowania rozwoju jest ustalenie kluczowych potrzeb młodej osoby, aktywizacja jej zasobów, przeciwdziałanie konsekwencjom niekorzystnej sytuacji życiowej, jak również wdrożenie, monitorowanie oraz koordynacja działań wspierających podopiecznego. Działania opiekuńczo-wychowawcze powinny prowadzić do uzyskania istotnej, pozytywnej zmiany rozwojowej w życiu młodej osoby i skutecznie przygotować ją do udanego usamodzielniania. Wraz z nabywaniem dojrzałości, młoda osoba przejmuje część odpowiedzialności za sformułowane cele rozwoju. W dokumentacji pracy z podopiecznym, szczególnie w IPU warto uwzględnić konkretne działania dotyczące przygotowania do zakończenia opieki i usamodzielniania podopiecznego.

Wskazówka 2. Wspieranie rozwoju społeczno-emocjonalnego oraz zaspokajanie potrzeb psychofizycznych młodych osób

Rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych

Wspierając proces usamodzielniania jednym z podstawowych kierunków działań jest rozwój kompetencji społecznych takich jak, umiejętność nawiązywania kontaktu, budowanie i utrzymywanie relacji, skuteczna komunikacja, negocjowanie, asertywność, wyrażanie własnych potrzeb/oczekiwań, empatia, dbanie o siebie i innych, rozwiązywanie konfliktów, współpraca w zespole, adaptacja do zmieniających się warunków, podejmowanie decyzji, kreatywność, zarządzanie czasem, itp.

W sferze emocjonalnej niezbędne będzie zwiększenie świadomości własnych potrzeb emocjonalnych i sposobów ich zaspokojenia a także na kompetencje dotyczące nazywania i wyrażania emocji, uczuć oraz na naukę skutecznej regulacji emocjonalnej. Powyższe ma na celu budowanie odporności psychicznej (rezyliencji) młodego człowieka i rozwijanie strategii wychodzenia z obciążeń psychicznych z dzieciństwa w tym z traumy. Społeczny i emocjonalny dobrostan podopiecznych staramy się osiągnąć przede wszystkim poprzez relację ze zdrowym dorosłym, z opiekunem zapewniającym bezpieczną przestrzeń do osobistego rozwoju w atmosferze zaufania i spokoju. Ponadto rozwój ten może być kontynuowany poprzez ułatwianie dostępu do zajęć sportowych, rekreacyjnych, artystycznych, kulturalnych, a także specjalistycznych usług (np. psychoedukacja, psychoterapia, socjoterapia, itp.) oraz aktywne wspieranie społecznych relacji młodych osób w świecie zewnętrznym, np. projekty wolontariackie.

To na co zwrócili uwagę młodzi dorośli, z którymi przeprowadziliśmy wywiady to konieczność posiadania przestrzeni do popełniania błędów i wyciąganie z nich wniosków, korzystając ze wskazówek dorosłych, jednak bez nadmiernej ochrony i wyręczenia.

Formą uzupełniającą działania edukacyjne są szkolenia uwzględniające zagadnienia związane z traumą oraz wzmacniające kompetencje w zakresie rozpoznawania problemów dotyczących zdrowia psychicznego, takich jak stres, depresja i kryzysy rozwojowe młodych ludzi.

Rozwój poprzez integrację ze społecznością lokalną oraz silną sieć wsparcia

Bardzo ważna jest relacja z głównym opiekunem, osadzenie w rodzinie biologicznej, w pieczy zastępczej. Równolegle należy wspierać zaangażowanie podopiecznych w ramach zewnętrznych społeczności, takich jak grupa rówieśnicza, klasa szkolna, drużyna sportowa, sekcja artystyczna, wspólnota parafialna, grupa wolontarystyczna, grupa projektowa/programowa.

Wzmacnianie zdrowych nawyków

Ważne jest zachęcanie młodych osób do stałej troski o własne zdrowie i dobre samopoczucie. Podnosząc świadomość i promując zdrowy styl życia możliwe jest wypracowanie dobrych wzorców, które będą towarzyszyć młodym osobom także w przyszłości. Ważnym aspektem zdrowia jest także kontekst zdrowia psychicznego. Wszelkie oddziaływania skierowane do młodych osób powinny uwzględniać w maksymalnym zakresie bezpieczeństwo, stałość i przewidywalność. W ramach profilaktyki zdrowia psychicznego kluczowego znaczenia nabiera wieloaspektowe budowanie rezyliencji młodych osób, olbrzymie znaczenie ma tu samoświadomość własnych myśli, emocji i zachowań, budowanie motywacji, umiejętność zaspokajania potrzeb bieżących, ale także przeżywanie cierpienia (przy wsparciu dorosłych) z powodu deprywacji potrzeb we wcześniejszych latach życia, życzliwość i współczucie do siebie. Dbanie o zdrowie psychiczne to także wspieranie potencjału młodych ludzi, ich mocnych stron, pasji, zainteresowań, podnoszenia poczucia własnej wartości, w oparciu o silne i bliskie relacje z osobami znaczącymi. Równie istotne jest w tym zakresie zapewnienie równowagi psychicznej, edukacja w celu utrwalania naturalnych i skutecznych metod samoregulacji, relaksacji i regeneracji. W kontekście niekorzystnych doświadczeń z dzieciństwa osób usamodzielniających się z pieczy zastępczej, szczególnego znaczenia nabiera profilaktyka uzależnień od substancji psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych.

Zdrowie seksualne i prokreacyjne

Wsparcie wychowanków pieczy zastępczej powinno też dotyczyć kwestii związanej z wchodzeniem w relacje intymne i emocjonalne związki. Wymaga to świadomości, otwartej komunikacji oraz edukacji w obszarze zdrowia seksualnego i prokreacyjnego. Kluczowe znaczenie w tych dyskusjach ma zachowanie poufności

i prywatności. Istotnej roli nabiera także edukacja oraz profilaktyka odnośnie HIV/AIDS oraz innych chorób przenoszonych drogą płciową. W przypadku gdy młoda kobieta zajdzie w ciążę lub gdy młody mężczyzna zostanie ojcem, osoby te powinny uzyskać szczególną uwagę, troskę i adekwatne do ich potrzeb wsparcie.

W przypadku gdy młode dziewczęta i chłopcy zostaną rodzicami rekomenduje się podjęcie następujących działań:

- Oceń czy ciąża nie jest następstwem przemocy seksualnej.
- Zapewnij bezpieczne środowisko, w którym młoda kobieta w ciąży może być informowana o różnych formach wsparcia oraz o możliwościach ich przedyskutowania z osobą godną zaufania.
- Zapewnij młodym rodzicom dostęp do odpowiedniej opieki medycznej, zasobów wsparcia finansowego i mieszkaniowego.
- Zapewnij młodym rodzicom wsparcie emocjonalne przed i po porodzie.
- Wzmocnij poziom praktycznych umiejętności rodzicielskich i możliwości zatrudnienia młodych rodziców.
- Upewnij się, czy młodzi rodzice będą mieli możliwość ukończenia edukacji.

Wskazówka 3. Dostęp do odpowiedniego wykształcenia i rozwój umiejętności umożliwiających zatrudnienie i kompetencji życia codziennego

Dostęp do edukacji

Zmieniający się świat, nowe potrzeby i zmieniające się kompetencje przyszłości wymagają od młodych osób ciągłego podnoszenia swoich kompetencji i funkcjonowania w świecie, którego jedyną stałą jest jego zmiana. Wymaga to dostępu do edukacji formalnej i nieformalnej, elastyczności podejścia i zaciekawienia się światem, a jednocześnie mądrego akcentowania talentów i mocnych stron młodych ludzi, aby wspierać ich w szukaniu swojej ścieżki zawodowej dostosowanej do potrzeb i możliwości intelektualno-poznawczych. Zaniedbania edukacyjne i wychowawcze, z okresu przed przyjęciem do pieczy zastępczej oraz różne dysfunkcje i zaburzenia, mogą powodować trudności w nauce, gorsze wyniki oraz niższą motywację do dalszej edukacji czy samodzielności w zakresie aktywizacji zawodowej.

W tym obszarze tematycznym warto zadbać o zaangażowanie do procesu usamodzielniania doradcy zawodowego, ale także takie działania jak praktyki, staże zawodowe, wolontariat czy mentoring. Warto rozwijać kompetencje i nabywanie nowych kwalifikacji poprzez udział w różnorodnych kursach, w tym: prawa jazdy, komputerowych, języków obcych, obsługi maszyn i urządzeń czy programowania. Wszelkie formy edukacji młodzieży powinny zostać zawarte w IPU.

Warto zadbać o takie działania jak:

- zajęcia z reorientacji zawodowej, które pomagają w dokonaniu wyboru przyszłej profesji. Obejmuje to działania wspierające, identyfikację mocnych stron, jak również informacje o trendach na rynku pracy, a także doradztwo w zakresie zatrudnienia najbardziej newralgicznych grup młodzieży (np. młodzi ludzie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi).
- indywidualny coaching, doradztwo zawodowe
- sezonowe i wakacyjne prace oraz wolontariat.

Rozwój umiejętności i kompetencji życia codziennego

Oprócz zwiększania wiedzy i kompetencji edukacyjnych warto młodych ludzi, którzy stoją u progu dorosłości aktywnie włączać we wszystkie codzienne czynności rozwijające ich praktyczne umiejętności życiowe. Istotne jest zapewnienie stałego dostępu do edukacji cyfrowej, codzienne doświadczenia w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego i zarządzania finansami. Ważne jest także projektowanie postawy proaktywnej i przedsiębiorczego myślenia oraz wdrażanie młodych osób do podejmowania różnorodnych zajęć/obowiązków takich jak prace konserwatorskie i porządkowe, malowanie, prace ogrodnicze, majsterkowanie, itp.).

Udane usamodzielnienie nie jest efektem roku czy dwóch lat pracy z modą osobą. To raczej długoterminowy proces, który powinien być mądrze zaprojektowany przez mądrych i wspierających dorosłych. Polega na prowadzeniu zindywidualizowanych oraz usystematyzowanych oddziaływań, w ramach wzmocnienia dojrzałości, odpowiedzialności i samodzielności młodych osób. Warto w tym aspekcie zadbać o takie działania i doświadczenia młodych ludzi jak:

- nawyki higieny osobistej oraz czystości i porządku otoczenia,
- przyrządzanie podstawowych posiłków i robienie zakupów, a także organizacja uroczystości okolicznościowych
- gospodarowanie pieniędzmi, jak również załatwianie spraw urzędowych, ze zwróceniem uwagi na wyrabianie dokumentów, składanie wniosków oraz udział w procesach rekrutacyjnych a także zadbanie o kwestie bankowe, w tym bankowości elektronicznej.

5. PODSUMOWANIE

Prezentowany model usamodzielniania z pieczy zastępczej ma za zadanie wskazać i rozpoznać wyzwania, z którymi mierzy się osoba usamodzielniająca się jak i system. W toku prac nad standardami działania z głównymi aktorami procesu, tj. osobą usamodzielniającą się, opiekunem usamodzielniania, ale także liderem modelu, czy koordynatorem ds. młodzieży okazało się, że wielorakość i złożoność wyzwań dotyczy wszystkich tych osób, które na siebie oddziałują i odgrywają ważną rolę w procesie. Trudno bowiem usamodzielniać się jako młoda osoba bez wsparcia młodych dorosłych, oraz systemu, który buduje bezpieczną ramę do tego procesu. Równocześnie, trudno pracować systemowo na rzecz osoby, która nie ma motywacji do uczenia się samodzielności i odpowiedzialnego wchodzenia w dorosłość.

Z tego też powodu model został opisany w 3 poziomach: na poziomie przedstawicieli władz na szczeblu powiatu i gminy, na poziomie osób wspierających proces usamodzielniania i na poziomie samej osoby usamodzielniającej się. To co przyświecało nam w tworzeniu tego opracowania to chęć stworzenia użytecznego zbioru rekomendacji i narzędzi, które mogą być wykorzystywane na co dzień i poprzez małe kroki wspierać proces usamodzielniania.

Kroki te rozumiemy jako wsparcie systemu mieszkańców chronionych, opracowanie koszyka usług dla osób usamodzielniających się i osób wspierających w usamodzielnieniu, ale także i rozwój kompetencji i wiedzy opiekunów usamodzielnień i opiekunów w pieczy zastępczej.

Model zakłada ponadto osadzenie swojej logiki w procesach partycypacyjnych i dialogu z młodym człowiekiem opartym na otwartości, szacunku i budowanym zaufaniu. Wierzymy, że jest to jedyna droga.

Jednocześnie musimy pamiętać, że usamodzielnianie się młodych ludzi składa się wielu małych etapów, mikro decyzji, dwóch kroków wykonywanych do przodu i jednego do tyłu. To proces błędów, uczenia się, budowania swojej tożsamości, stąd też w modelu zaszyte zostały 'check-listy' i narzędzia budujące samoświadomość procesu usamodzielniania zarówno po stronie osób usamodzielniających się jak i wspierających w tym procesie.

Lista załączników

Załącznik nr 1 Wokół nowelizacji - oczekiwania, zalety i wyzwania

Załącznik nr 2 Wybieram swojego opiekuna usamodzielnienia – pomocne pytania

Załącznik nr 3 Arkusz samooceny kompetencji opiekuna usamodzielnienia

Załącznik nr 4 Instrukcja wprowadzania modelu

Załącznik nr 5 Arkusz identyfikacji lokalnego koszyka usług dla osób usamodzielniających się z pieczy zastępczej

Załącznik nr 6 Arkusz identyfikacji lokalnego koszyka usług dla osób wspierających proces usamodzielnienia

Załącznik nr 7 Ścieżki rozwoju zaburzeń osobowości

Załącznik nr 8 Kluczowe obszary rozwoju wiedzy i kompetencji opiekunów pieczy zastępczej

Załącznik nr 9 Zakres pomocy prawnej

Załącznik nr 10 Warsztaty rozwoju umiejętności społecznych dla osób usamodzielniających się

Załącznik nr 1 Wokół nowelizacji - oczekiwania, zalety i wyzwania

Nowelizacja ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z października 2022 r., która jest także przedmiotem analizy niniejszego modelu wprowadziła nowe rozwiązanie, które będzie niedługo zadaniem władz na szczeblu powiatu oraz województwa.

Art. 37, ust.4. wskazuje, że w szczególnie uzasadnionych przypadkach osoba, która osiągnęła pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej i po osiągnięciu pełnoletności opuściła dotychczasową rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą albo regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną, może jeden raz do pieczy powrócić. Powrót ten uzależniony jest spełnieniem wymagań określonych w ust. 2 ustawy i dotyczy powrotu do dotychczasowej rodziny zastępczej, rodzinnego domu dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawczej albo regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej za zgodą odpowiednio starosty albo marszałka województwa oraz odpowiednio rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka, dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej albo dyrektora regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej.

Jednocześnie art.37 w ust.2 rozszerza możliwość pozostawiania osoby pełnoletniej w pieczy, bez wymogu kontynuacji nauki, przyuczenia zawodowego, realizacji kursów uwzględnionych w IPU, w sytuacji, gdy dana osoba legitymuje się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności.

Poniższa tabela wskazuje zalety zmian, jak i wyzwania, które wprowadza nowelizacja, i na które w najbliższym czasie system będzie potrzebował znaleźć praktyczne rozwiązania. Mamy nadzieję, że niniejszy model będzie w tym przedmiocie pomocny.

Tabela nr 2. Analiza zmian wynikających z nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Oczekiwania	Zalety	Wyzwania
Spełnione oczekiwania opiekunów zastępczych, organizacji, które zgłaszały potrzebę wprowadzenia tego zapisu do ustawy	Odpowiedź na potrzeby młodego człowieka, wsparcie go w uzasadnionych przypadkach.	Niezbędne jest określenie katalogu uzasadnionych przypadków uprawniających do powrotu do systemu pieczy, choćby jako katalogu otwartego d np. sytuacji zdrowotnej, mieszkaniowej, zawodowej?
		Określenie ram czasowych powrotu – czy możliwość powrotu jest tożsama z czasem zaplanowanym na usamodzielnienie w IPU?
		Określenie do kogo i w jaki sposób osoba wnioskuje o powrót. Decyzja starosty w oparciu o stanowisko opiekunów i dyrektorów placówekDecyzję podejmuje starosta, po uprzednich konsultacjach z opiekunami zastępczymi, dyrektorami, a zatem, czy osoba która chce wrócić do pieczy zwraca się z prośbą o możliwość powrotu do starosty bezpośrednio? Jaka jest droga prośby, czy jest to pisemny wniosek o określonym wzorze? Co powinna zawierać prośba dotycząca powrotu? Na podstawie znowelizowanego art.37 wiadomo, że powrót jest możliwy w uzasadnionych przypadkach, zatem, czy należy jedynie opisać ten przypadek, czy również wskazać obszar zmian do IPU?
		Określenie podstawy powrotu Czy podstawą będzie decyzja administracyjna starosty? Czy osoba pełnoletnia nie może być skierowana do pieczy zastępczej, którą opuściła będąc pełnoletnią? Na gruncie obecnym przepisów skierowanie osoby dorosłej do pieczy zastępczej może budzić wątpliwość.
		Finansowanie pobytu Czy wraz z decyzją starosty określone będzie finansowanie pobytu osoby wracającej do pieczy?
		Jak długi będzie proces decyzyjny? Czy odpowiedź na „wniosek” o powrót będzie procedowany zgodnie z kpa? Czy czas podjęcia decyzji będzie wynikał z uzasadnienia przypadku – np. pilny przypadek?
		Czy termin powrotu będzie ustalony z opiekunami/dyrektorami? W pieczy, do której będzie wracała osoba pełnoletnia przebywają inne dzieci. Zasadne jest przygotowanie ich do takiej zmiany.

Załącznik nr 2 Wybieram swojego opiekuna usamodzielnienia – pomocne pytania

Pomyśl o osobie, którą planujesz poprosić o zostanie Twoim opiekunem usamodzielnienia i zastanów się nad poniższymi kwestiami. Zaznacz swoją ocenę na skali – im bliżej prawej strony, tym wyższa ocena. Jeśli nie masz wiedzy w niektórych kwestiach, nie zaznaczaj odpowiedzi.

Jak dobrze znasz tę osobę?				
1	2	3	4	5
Nie znam tej osoby				Doskonale znam tę osobę

Czy uważasz, że ta osoba ogólnie dobrze radzi sobie w życiu?				
1	2	3	4	5
Bardzo słabo sobie radzi (np. brak pieniędzy / brak pracy / bardzo złe warunki mieszkaniowe / uzależnienia / konflikty z prawem)				Doskonale radzi sobie ze swoim życiem (tj. ma dobre warunki mieszkaniowe, dobry dochód, jest zadowolona ze swojego życia, ma bliskie relacje z innymi)

Czy ta osoba wspiera Cię obecnie?				
1	2	3	4	5
W ogóle mnie nie wspiera (np. nigdy nie poprosiłem/am jej o pomoc / nigdy nie była pomocna / nie ma dla mnie czasu / po rozmowie z nią czuję się jeszcze gorzej)				Wspiera mnie bardzo dobrze (np. daje mi dobre, wspierające rady, pomaga rozwiązać problem, zachęca mnie do działania; zawsze czuję, że jest po mojej stronie, po rozmowie z nią czuję się lepiej)

Czy jesteś gotowy/gotowa kontaktować się z tą osobą regularnie, w kwestiach związanych z Twoim usamodzielnieniem się z pieczy zastępczej?

1	2	3	4	5
Nie, wolę nie spotykać się z nią zbyt często (np. czuję się niekomfortowo w jej obecności / jest mi trudno zadzwonić do tej osoby / spotkanie z nią wywołuje we mnie trudne emocje)				Tak, chętnie będę spotykać się, dzwonić i pisać do tej osoby (np. lubię tę osobę, spotkania z nią są dla mnie dobre, chętnie dzwonię do niej lub odbieram od niej telefon)

Czy sądzisz, że ta osoba byłaby gotowa poświęcić czas i wysiłek, żeby zdobyć potrzebną wiedzę (w tym przepisy prawne) i umiejętności, żeby móc właściwie pełnić rolę opiekuna usamodzielnienia?

1	2	3	4	5
Na pewno nie (np. brakuje jej czasu, nie byłaby tym zainteresowana, te kwestie mogłyby być dla niej zbyt skomplikowane)				Zdecydowanie tak (np. jest gotowa włożyć wiele wysiłku, by dobrze wykonywać te zadania / już posiada potrzebną wiedzę i umiejętności, bo np. jest pracownikiem socjalnym z zawodu)

Czy ta osoba ma doświadczenie na rynku pracy i mogłaby pomóc Tobie znaleźć pracę i utrzymać ją?

1	2	3	4	5
Nie, nie byłaby w ogóle pomocna w tych kwestiach (np. sama ma trudności ze znalezieniem pracy i utrzymaniem się w niej dłużej / pracowała tylko dorywczo / nie ma konkretnego zawodu)				Tak, ma duże doświadczenie zawodowe i byłaby pomocna (np. miała/ma stałą pracę, ma liczne kontakty zawodowe - może pomóc mi w znalezieniu miejsca na praktyki, wie jak prawidłowo napisać CV)

Czy ta osoba umie z Tobą rozmawiać, komunikować się jasno i w przyjazny sposób?

1	2	3	4	5
Nie, nie potrafi (np. nasza rozmowa zawsze kończy się kłótnią / używa niezrozumiałych dla mnie zwrotów / obraża mnie, sprawia mi przykrość / często po czasie okazuje się, że źle się zrozumieliśmy)				Tak, bardzo dobrze potrafi (np. mówi jasno, zrozumiale, słucha mnie, odnosi się do mnie z szacunkiem, sprawdza, czy dobrze się zrozumieliśmy, chętnie odpisuje na moje smsy czy e-maile)

Czy ta osoba ma wiele praktycznych umiejętności, czy mogłaby być dla Ciebie pomocna w kwestiach takich jak: opłaty, prowadzenie domu, gotowanie, drobne naprawy, radzenie sobie z pieniędzmi?

1	2	3	4	5
Nie, ma niewiele takich umiejętności lub niechętnie dzieli się tą wiedzą (np. nie potrafi sama opłacić rachunków / utrzymać porządek w domu / ugotować obiadu)				Tak, ma ich wiele i chętnie mi pomoże (np. wie, jak wyrobić dowód, sama wypełnia PIT, umie gotować posiłki, dobrze gospodaruje pieniędzmi)

Jak ta osoba radzi sobie, gdy w jej życiu pojawiają się większe trudności?

1	2	3	4	5
Nie radzi sobie (np. zrzuca winę na innych / wścieka się i nie da się z nią rozmawiać / zamyka się w sobie, nie pozwala sobie pomóc / nic nie robi, by polepszyć swoją sytuację / zmusza innych, żeby rozwiązali ten problem za nią)				Bardzo dobrze sobie radzi (np. stara się działać i rozwiązać problem, szuka potrzebnych informacji i działa zgodnie z nimi, prosi o pomoc właściwe osoby, przyjmuje odpowiedzialność, dba o bezpieczeństwo swoje i innych osób)

Zdecyduj, jakie kwestie dla Ciebie są najważniejsze u osoby, która miałaby Cię wspierać w najbliższym czasie w stawaniu się samodzielną i niezależną. Przyjrzyj się wynikom, jakie uzyskała wybrana przez Ciebie osoba. Czy uważasz, że jej cechy i zachowania będą dla Ciebie wspierające? Jeśli tak, zapytaj ją czy chciałaby pełnić tę rolę. Jeśli nie, pomyśl, kto mógłby być dla Ciebie bardziej pomocny w sprawach dotyczących Twojego usamodzielnienia. Nie zgadzaj się na to, żeby dana osoba została Twoim opiekunem usamodzielnienia tylko dlatego, że sama to zaproponowała. Pamiętaj, kieruj się własnymi potrzebami.

Załącznik nr 3 Arkusz samooceny kompetencji opiekuna usamodzielnienia

Jeśli czytasz ten arkusz samooceny, to oznacza, że zastanawiasz się lub już podjąłeś/ podjęłaś decyzję o tym, aby pełnić rolę opiekuna usamodzielnienia osoby usamodzielniającej się z pieczy zastępczej. Oznacza to też, że młody człowiek wybrał Cię i chce Ci powierzyć ważne zadanie związane z towarzyszeniem mu w drodze do dorosłości i samodzielności.

Arkusz samooceny zaprasza do refleksji nad wiedzą i kompetencjami w obszarze wspierania do usamodzielniania. Ma on na celu zastanowienie się kogo chcesz zaprosić do tego procesu, jakich zewnętrznych kompetencji będzie potrzebował/ potrzebowała.

Arkusz ma więc pomóc w:

- 1) poznaniu zadań związanych z usamodzielnianiem,
- 2) rozeznaniu i pogłębionym przeglądzie obszarów usamodzielniania, które mogą być przypadkowo pomijane.

Przejdź krok po kroku przez obszary w tabeli. Najpierw zastanów się, czy masz wiedzę na dany temat. Zaznacz swoją odpowiedź. W drugim kroku oznacz poziom swojej wiedzy / kompetencji na skali 5-punktowej. Pamiętaj, że to narzędzie ma być dla Ciebie wsparciem. Robisz to dla siebie i dla osoby, której będziesz towarzyszyć w procesie usamodzielnienia.

Obszar wiedzy / kompetencji	Zakres szczegółowy			
Wiedza na temat kwestii formalnych, terminy, dokumenty, najważniejsze zasady, przepisy prawa	Znajomość przepisów prawa związanych z procesem usamodzielnienia			
	Znajomość funkcjonowania systemu pomocy społecznej, kwestii finansowych			
Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Wyznaczanie celów, ustalenie planów i ich realizacja	Wypracowanie porozumienia co do zadań, rezultatów, ról i obowiązków			
	Ustalenie z młodą osobą planu działań			
	Określanie z młodą osobą pożądanych rezultatów / wyobrażenia dobrych efektów usamodzielnienia			
Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Wyznaczanie celów, ustalenie planów i ich realizacja	Rozwijanie partnerskiego podejścia			
	Rozwijanie partnerskiego podejścia			
	Demonstrowanie wiary w młodą osobę			
Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Analiza mocnych stron, talentów młodej osoby	Diagnoza potrzeb młodej osoby				
	Znajomość talentów i umiejętność nazywania / zauważania mocnych stron				

Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Aktywizacja zawodowa	Znajomość różnych form wspierania aktywizacji zawodowej (wolontariat, staż, praktyki)				
----------------------	---	--	--	--	--

Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Wzmacnianie samodzielności w codziennym życiu	Projektowanie zadań / okazji pozwalających rozwijać samodzielność				
---	---	--	--	--	--

Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Znajomość specyfiki wsparcia młodej osoby z zaburzeniami posttraumatycznymi / trudnościami w nawiązywaniu więzi, relacji, etc.	Znajomość zaburzeń posttraumatycznych / trudności w nawiązywaniu więzi				
	Wiedza na temat zachowań dysocjacyjnych/ opozycyjno-buntowniczych				

Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Współpraca z innymi specjalistami, ekspertami	Włączanie do procesu usamodzielnienia innych osób o różnych stylach myślenia, innym zakresie wiedzy i kompetencji.				
---	--	--	--	--	--

Jak kompetentny / kompetentna się w tym czujesz?				
1	2	3	4	5

Zastanów się, kto może Ci pomóc z danym obszarem wiedzy? Z kim warto się skontaktować, nawiązać relację? Pamiętaj, nie musisz wszystkiego wiedzieć, ważna jest Twoja wspierająca postawa i chęć wsparcia procesu usamodzielnienia, wiele kwestii możesz zaopiekować umawiając młodą osobę ze specjalistą, ekspertem z danej dziedziny. Ważne jest jednak abyś wiedział/ wiedziała, że warto o te obszary wiedzy i kompetencji zadbać.

Możesz też skorzystać z informacji zawartych w **załączniku nr 8. Kluczowe obszary rozwoju wiedzy i kompetencji opiekunów pieczy zastępczej**

.....

.....

.....

Załącznik nr 4 Instrukcja wprowadzania modelu⁵¹

Jak wprowadzić model?

- Oceń dotychczasowy sposób pracy w zakresie usamodzielnień osób opuszczających pieczę zastępczą, wypisz mocne i słabe strony.
- Zainteresuj przełożonych niniejszym modelem pracy, pokaż swoją analizę.
- Zorganizuj spotkanie z pracownikami PCPR/ORPZ, pracownikami OPP/stowarzyszeń pomagających młodzieży w pieczy zastępczej, które realizują swoje zadania w Twojej społeczności – przedstaw założenia, opowiedz o modelu.
- Włącz się w organizację spraw dotyczących powołania zespołu roboczego przez starostę.
- Zaplanuj pracę zespołu roboczego – podczas jego spotkań zrealizuj następujące zadania:
 - określ zasoby i ograniczenia występujące w lokalnej społeczności,
 - określ zasoby kadrowe, jakimi dysponujesz – dostępność specjalistów (np. czy zatrudniony jest psycholog), obciążenie pracowników, oszacuj liczbę osób, które są w procesie usamodzielniania w Twoim powiecie,
 - przygotuj razem z innymi członkami zespołu lokalny koszyk usług wsparcia dostępnych na terenie, gdzie działasz lub w bliskiej jego odległości; pamiętaj o dostępności i wykluczeniu komunikacyjnym; uwzględnij usługi płatne i bezpłatne; nawiąż kontakt z tymi organizacjami, które oferują wybrane usługi,
- Podziel odpowiedzialności i zidentyfikuj osoby usamodzielniające się, których obejmiesz modelowym wsparciem.
- Pracuj zgodnie z założeniami i metodyką właściwą dla poszczególnych etapów modelu i bezpośredniej pracy z młodzieżą, oceniaj zespołowo postępy w realizacji IPU min. raz na 6 miesięcy.
- Minimum raz w roku (optymalnie dwa razy) aktualizuj koszyk usług, zasoby kadrowe i możliwości wsparcia.

⁵¹ Instrukcja wprowadzania modelu powstała na bazie instrukcji przedstawionej w modelu pracy z rodzinami z wieloma problemami, opracowanie własne Stowarzyszenia „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”.

Załącznik nr 5 Arkusz identyfikacji koszyka usług dla osób usamodzielniających się z pieczy zastępczej⁵²

1. Uwzględnij wszystkie miejsca, w jakich dana młoda osoba może się rozwijać i wspierać proces swojego usamodzielniania (zarówno formę indywidualną jak i grupową dorosłych i dzieci, weź pod uwagę nie tylko resort pomocy społecznej, ale też ochrony zdrowia, edukacji, kultury, aktywizacji zawodowej, itd.).
2. Sprawdź ofertę pod kątem grupy docelowej (młodzież i młodzi dorośli).
3. Zidentyfikuj dokładnie dostępność – w kontekście wykluczenia komunikacyjnego czy zasobów finansowych beneficjentów, użyj kodów kolorystycznych:
 - niebieski – ogólnodostępny,
 - zielony – dostępny,
 - żółty – przeciętna dostępność,
 - pomarańczowy – mocno ograniczony dostęp,
 - czerwony – praktycznie niedostępne dla beneficjentów.
4. W pierwszej kolejności uwzględniaj miejsca z terenu powiatu.

Data sporządzenia:					
Nazwa instytucji / Organizacji / adres / nr telefonu / adres mailowy / osoba do kontaktu	Grupa docelowa	Oferowane wsparcie	Terminy działania	Opłatność	Dostępność

Podpisy sporządzających:

⁵² Arkusz powstał na bazie arkusza identyfikacji koszyka usług przedstawionego w modelu pracy z rodzinami z wieloma problemami, opracowanie własne Stowarzyszenia „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”.

Załącznik nr 6 Arkusz identyfikacji koszyka usług dla osób wspierających proces usamodzielnienia ⁵³

1. Uwzględnij wszystkie miejsca, w jakich osoba wspierająca proces usamodzielnienia może się rozwijać i zdobywać nowe umiejętności czy wiedzę w kontekście usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej (zarówno formę indywidualną jak i grupową dorosłych, np. superwizja, spotkania grupy wsparcia, szkolenia, treningi, konsultacje ze specjalistami).
2. Opracuj 'check-listę' działań wspierających osoby wspierające proces usamodzielniania wychowanków z pieczy zastępczej. Zapisz adres, pod którym odbywa się dana firma wsparcia, podaj dane kontaktowe, adres strony internetowej.
3. Przekaż 'check-listę' osobom wspierającym proces usamodzielnienia.
4. W pierwszej kolejności uwzględniając miejsca z terenu powiatu.

Data sporządzenia:			
Nazwa instytucji / organizacji / dane kontaktowe, w tym strona internetowa adres / nr telefonu / adres mailowy / osoba do kontaktu	Oferowane wsparcie	Terminy działania	Odpłatność

Podpisy sporządzających:

⁵³ Arkusz powstał na bazie arkusza identyfikacji koszyka usług przedstawionego w modelu pracy z rodzinami z wieloma problemami, opracowanie własne Stowarzyszenia „SOS Wioski Dziecięce w Polsce”.

Załącznik nr 7 Ścieżki rozwoju zaburzeń osobowości⁵⁴

Rysunek przedstawia 2 ścieżki dotyczące 2 osób, pierwsza z nich „obrazuje rozwój tzw. osoby silnej od urodzenia i pokazuje zdrowy proces rozwoju, podczas którego dziecko spotyka się dobrym rodzicielstwem, bezpieczeństwem emocjonalnym, otwartą komunikacją oraz zdrową grupą rówieśniczą. Wszystkie etapy rozwoju jednostki przebiegają tak, że jej rozwój jest harmonijny i prowadzi w kierunku przyszłej samodzielności, (...). Druga ścieżka obrazuje rozwój osoby, w życiu, której ma miejsce ciąg zaniedbań, nadużyć, przeżytych traum, w wyniku czego rozwój osobowości przebiega nieprawidłowo. (...) Mamy tu do czynienia z tzw. osobą podatną od urodzenia.”⁵⁵. Jednocześnie rysunek przedstawia także 2 warianty ścieżek, gdy tzw. osoba silna od urodzenia dozna podczas swojego życia, zwłaszcza w etapie rozwoju zaniedbań i nadużyć co może doprowadzić do zaburzeń zachowania, a w konsekwencji do zaburzeń osobowości. Drugi wariant wskazuje, że osoby tzw. słabe od urodzenia przy bardzo wysokim poziomie przywiązania i opieki oraz zapewnieniu bezpieczeństwa emocjonalnego, pomimo burzliwych doświadczeń z dzieciństwa mogą wejść na ścieżkę przyszłej samodzielności.

⁵⁴ Rysunek z Modelu Ośrodka Leczenia Zaburzeń Osobowości, Fundacja Winida, <https://fundacijawinida.org/files/Model-Osrodka-Leczenia-Zaburzen-Osobowosci.pdf>. Oryginał rysunku w wersji angielskiej: <http://personalitydisorder.org.uk/>

⁵⁵ Poukładaj sobie życie. Aktywizacja zawodowa osób z zaburzeniami osobowości, Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego nr 58, MRPiPS, 2017, str. 19-20, <http://eurodoradztwo.praca.gov.pl/publikacje/58.pdf>

Załącznik nr 8 Kluczowe obszary rozwoju wiedzy i kompetencji opiekunów pieczy zastępczej

Kluczowe obszary szkoleń i rozwoju kompetencji opiekunów zastępczych, ze względu na ich szczególnie wpływ na rozwój dzieci i młodzieży i ich przygotowanie do samodzielnego życia.

Rozwój dzieci i młodzieży
Podstawowe potrzeby dzieci i młodzieży
Tworzenie się więzi i przywiązania; bezpieczne i pozabezpieczne style przywiązania i ich konsekwencje dla rozwoju i funkcjonowania dziecka
Bezpieczna opieka i ochrona dzieci i młodzieży
Zdrowie dzieci i młodzieży
Odżywianie dzieci i młodzieży
Pierwsza pomoc medyczna dzieciom i młodzieży
Rola stałych zasad w budowaniu poczucia bezpieczeństwa
Rozwój dziecka w okresie wczesnego dzieciństwa
Opiekun zastępczy jako główna osoba wspierająca dziecko w rozwoju
Metody wspomagania wczesnego rozwoju dziecka, rozwój umiejętności potrzebnych opiekunowi małego dziecka
Rozwój dzieci i młodzieży w kontekście opieki zastępczej
Trauma, strata, separacja, żałoba
Odporność psychiczna - metody budowania i wzmacniania rezyliencji dzieci i młodzieży w pieczy zastępczej
Niedożywienie
Rozumienie wpływu traumy na rozwój mózgu i funkcjonowanie dziecka
Rozwój dzieci i młodzieży, kompensowanie opóźnień rozwojowych
Edukacja seksualna i świadomość ciała
Konsekwencje wykorzystania seksualnego dzieci i młodzieży
Historia życia i tożsamość dziecka
Relacje dziecka z rodziną biologiczną
Dzieci ze specjalnymi potrzebami
Metody wspierania dzieci ze specjalnymi potrzebami - rozwój umiejętności opiekunów
Zdrowie psychiczne i diagnozowanie dzieci i młodzieży
Pozytywna dyscyplina dla dzieci ze specjalnymi potrzebami
Edukacja
Jak rozpoznawać i wspierać zainteresowania i mocne strony dziecka i nastolatka
Współpraca z przedszkolami i szkołami

Rozwój w okresie dorastania

Specyfika opieki nad młodzieżą

Edukacja w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego

Rozwój mózgu i inne zmiany w okresie dojrzewania

Jak wspierać młodych ludzi w przejmowaniu odpowiedzialności za swoje życie

Jak wspierać młodych ludzi w nabywaniu umiejętności życiowych

Edukacja, planowanie kariery i rynek pracy

Jak wspierać młodą osobę w zmianie (opuszczenie pieczy zastępczej)

Utrzymywanie kontaktu i relacji z młodymi ludźmi po wyjściu z pieczy

Partycypacja dzieci i młodzieży

Opiekunowie zastępczy jako główne źródło wsparcia w budowaniu partycypacji dzieci i młodzieży

Wymagana postawa opiekuna, metody i umiejętności budowania partycypacji

Zapobieganie krzywdzeniu

Metody i umiejętności zapewniania bezpieczeństwa dzieci i młodzieży

Metody reagowania na przemoc rówieśniczą

Metody i umiejętności uczenia dzieci i młodzieży jak być bezpiecznym

Cyberbezpieczeństwo

Zasady i procedury ochrony dzieci

Samorozwój opiekuna

Kierowanie rozwojem swojej wiedzy i kompetencji

Samooceńca - metody oceny swojej wiedzy, kompetencji, jakości realizacji zadań opiekuńczo-wychowawczych

Jak i gdzie znaleźć wsparcie dla opiekuna?

Gdzie szukać nowej wiedzy, inspiracji do zadań?

Jak przełożyć nową wiedzę i umiejętności na praktykę?

Rozwijanie samoświadomości opiekuna zastępczego

Jak radzić sobie z własnymi trudnymi doświadczeniami życiowymi?

Refleksja nad własnymi wartościami (np. równość płci, różnorodność)

Budowanie świadomości własnych mocnych i słabych stron

Zasady pracy nad sobą, metody wspierające rozwój osobisty

Rola opiekuna zastępczego

Pieczca zastępcza - zagadnienia prawne

Planowanie pomocy dziecku, tworzenie i realizacja PPD

Jak wzmacniać swoją motywację wewnętrzną?

Prawa dziecka, znajomość Konwencji o prawach dziecka

Wpływ praktyk instytucjonalnych na rozwój dzieci i młodzieży

Współpraca z rodzinami biologicznymi dzieci i młodzieży

Przygotowanie do zmian (zmiana formy pieczy, przygotowanie do adopcji, reintegracja dziecka z rodziną biologiczną, usamodzielnienie się z pieczy zastępczej)

Pozytywne rodzicielstwo i pozytywna dyscyplina

Style rodzicielskie/wychowawcze i ich skuteczność

Opiekun zastępczy jako „bezpieczna baza”

Opiekun zastępczy jako „terapeutyczny rodzic”

Pozytywna dyscyplina

Inne umiejętności opiekuna zastępczego

Umiejętności życiowe, prowadzenie gospodarstwa domowego - opiekun jako model dla dzieci i młodzieży

Aktywne słuchanie

Metody rozwiązywania konfliktów

Budowanie sieci wsparcia i współpraca zespołowa

Rozwój świadomości kulturowej, społecznej, religijnej, dot. płci

Rozwój umiejętności cyfrowych

Dbanie o siebie

Dbanie o siebie jako ważny obowiązek opiekuna

Samorealizacja

Czas dla siebie - rekreacja, pasje, hobby, przyjaciele, rodzina

Świadomość własnych potrzeb

Szanowanie i stawianie granic

Radzenie sobie ze stresem

Rozwój środowiska opiekuńczo-wychowawczego

Jak tworzyć rodzinną atmosferę opieki zastępczej?

Efektywna komunikacja

Praca z dynamiką grupy (dzieci i młodzież z różnych środowisk rodzinnych razem w środowisku zastępczym, dzieci biologiczne opiekunów zastępczych, itp.)

Wzmocnienie partycypacji dzieci i młodzieży w codziennym życiu

Wprowadzanie atmosfery rodzinnej w pieczy instytucjonalnej (indywidualny charakter opieki, podejmowanie decyzji, własne zasady, struktury)

Działania wspierające

Budowanie relacji między opiekunem zastępczym a każdym dzieckiem/młodą osobą oraz między dziećmi

Leczące środowisko (bezpieczne, terapeutyczne)

Wzmacnianie kreatywności i talentów każdego dziecka i młodej osoby

Wspieranie poczucia własnej wartości, samodzielności i niezależności dzieci i młodzieży

Relacje ze społecznością lokalną, rozbudowywanie sieci wsparcia dzieci i młodzieży

Integracja społeczna

Czym jest integracja społeczna dziecka i dlaczego jest ważna

Jak wspierać kontakty dziecka z rówieśnikami, bliskimi dorosłymi i rodziną

Jak wzmacniać u dziecka poczucie przynależności do społeczności lokalnej

Standardy, przepisy krajowe

Prawo, strategie lokalne, procedury

Znajomość ustawy o wripisz i rozporządzeń do ww ustawy, ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich

Strategie i programy lokalne - strategia rozwoju pieczy zastępczej, strategia rozwiązywania problemów społecznych; program współpracy z organizacjami społecznymi, program profilaktyczny

Programy krajowe - Krajowy program przeciwdziałania przemocy

Procedury - przepisy krajowe dotyczące ochrony dziecka i funkcji opiekuna prawnego i opiekuna faktycznego

Indywidualna praca z dzieckiem i młodą osobą

Rola opiekuna zastępczego w procesie planowania rozwoju dziecka i procesie usamodzielniania

Metody i umiejętności oceny mocnych stron i potrzeb oraz planowania i wdrażania środków wsparcia

Metody i umiejętności dokumentowania pracy z dzieckiem i młodą osobą

Załącznik nr 9 Zakres pomocy prawnej

Przygotowanie się do usamodzielnienia wiąże się z wieloma trudnościami związanymi z podejmowaniem kluczowych decyzji, które mogą zaważyć na przyszłości młodej osoby, tj.

- związanymi np. ze sprawami majątkowymi,
- potrzebą podjęcia zatrudnienia bądź prowadzenia własnej działalności gospodarczej,
- dalszą alimentacją,
- zaciąganiem zobowiązań,
- otrzymywaniem pomocy państwa bądź jednostek samorządu terytorialnego,
- właściwego rozliczania się z danin publicznych (podatki, składki na ubezpieczenie społeczne).

Osoba usamodzielniająca się może mieć obawy, czy sama podoła w podjęciu właściwych decyzji bądź rozwiązania spraw, które są poza sferą jej wiedzy, może wahać się co do podjętej decyzji o usamodzielnieniu i rozważać, czy powinna ją odroczyć. Inne młode osoby mogą w sposób nierealistyczny zakładać, że świetnie sobie poradzą i nie dostrzegają, że brakuje im wiedzy specjalistycznej.

Twoje wsparcie jako rodzica zastępczego / wychowawcy / opiekuna usamodzielnienia jest kluczowe, ale może nie być wystarczające z sferze wiedzy prawniczej, zwłaszcza że możesz odczuwać także własne napięcie związane z usamodzielnieniem młodej osoby. Możesz też po prostu nie mieć wiedzy w tym przedmiocie, gdyż jest wiedza typowo specjalistyczna i prawnicza. Właśnie dlatego powstała poniższa check-lista zagadnień prawnych i indywidualnego poradnictwa prawnego, z której możesz skorzystać w razie potrzeby.

Indywidualne poradnictwo prawne:

Rodzaj porady prawnej	Porada prawna przeznaczona dla osoby usamodzielniającej się	Porada prawna przeznaczona dla rodzica zastępczego/wychowawcy i opiekuna usamodzielnienia
Sprawy majątkowe (spadkobranie, sprawy związane z własnością, itp.)	<ol style="list-style-type: none">1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z przyjęciem bądź odrzuceniem spadku.2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych ze stwierdzeniem nabycia spadku oraz w sprawach związanych z działem spadku, itp.3. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z roszczeniem o zachowek.4. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z uregulowaniem stanu prawnego nieruchomości, ruchomości oraz w sprawach związanych ze zniesieniem współwłasności, podziału majątku wspólnego, itp.	<ol style="list-style-type: none">1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z przyjęciem bądź odrzuceniem spadku.2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych ze stwierdzeniem nabycia spadku oraz w sprawach związanych z działem spadku, itp.3. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z roszczeniem o zachowek.4. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z uregulowaniem stanu prawnego nieruchomości, ruchomości oraz w sprawach związanych ze zniesieniem współwłasności, podziału majątku wspólnego, itp.

Rodzaj porady prawnej	Porada prawna przeznaczona dla osoby usamodzielniającej się	Porada prawna przeznaczona dla rodzica zastępczego/wychowawcy i opiekuna usamodzielnienia
Sprawy związane z zatrudnieniem, prowadzeniem działalności gospodarczej oraz pozostawaniem bez pracy	<p>1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z prawem pracy, określeniem praw i obowiązków pracowników oraz pracodawców w związku z łączącym ich stosunkiem pracy.</p> <p>2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z prowadzeniem na własny rachunek działalności gospodarczej, na podstawie ustawy z dnia 06 marca 2018 roku Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r., poz. 162 ze zm.).</p> <p>3. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z umowami cywilnymi, w szczególności z umową zlecenia, o dzieło.</p> <p>4. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z pozostawaniem bez pracy, przeciwdziałaniu pozostawania bez pracy, prawa do zasiłku dla bezrobotnych, na podstawie ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2022 r., poz. 690 ze zm.).</p>	

Rodzaj porady prawnej	Porada prawna przeznaczona dla osoby usamodzielniającej się	Porada prawna przeznaczona dla rodzica zastępczego/wychowawcy i opiekuna usamodzielnienia
Sprawy związane z pomocą społeczną	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych ze świadczeniami z pomocy społecznej oraz rodzajami tych świadczeń, otrzymywanych na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r., poz. 2268 ze zm.). 2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z dodatkami mieszkaniowymi, na podstawie ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o dodatkach mieszkaniowych (Dz. U. z 2021 r., poz. 2021 ze zm.). 3. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z prawem do mieszkania socjalnego, na podstawie ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2022 r., poz. 172 ze zm.). 4. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z uzyskiwaniem świadczeń rodzinnych, na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 615 ze zm.), 5. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z funduszem alimentacyjnym, na podstawie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. z 2022 r., poz. 1205). 6. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z możliwością otrzymania innych świadczeń z pomocy społecznej. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych ze świadczeniami z pomocy społecznej oraz rodzajami tych świadczeń, otrzymywanych na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r., poz. 2268 ze zm.). 2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z dodatkami mieszkaniowymi, na podstawie ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o dodatkach mieszkaniowych (Dz. U. z 2021 r., poz. 2021 ze zm.). 3. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z prawem do mieszkania socjalnego, na podstawie ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2022 r., poz. 172 ze zm.). 4. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z uzyskiwaniem świadczeń rodzinnych, na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 615 ze zm.). 5. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z funduszem alimentacyjnym, na podstawie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. z 2022 r., poz. 1205). 6. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z możliwością otrzymania innych świadczeń z pomocy społecznej.
Sprawy związane z alimentacją	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z dalszą alimentacją od rodziców naturalnych, 2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z dalszym egzekwowaniem u komornika alimentów od rodziców naturalnych bądź otrzymywania świadczenia alimentacyjnego z funduszu alimentacyjnego. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z dalszą alimentacją od rodziców naturalnych. 2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z dalszym egzekwowaniem u komornika alimentów od rodziców naturalnych bądź otrzymywania świadczenia alimentacyjnego z funduszu alimentacyjnego.

Rodzaj porady prawnej	Porada prawna przeznaczona dla osoby usamodzielniającej się	Porada prawna przeznaczona dla rodzica zastępczego/wychowawcy i opiekuna usamodzielnienia
Sprawy związane z zaciąganiem zobowiązań kredytowych, pożyczkowych, itp.	<p>1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z zawieraniem umów kredytowych i pożyczkowych z bankami, skokami, bądź innymi instytucjami kredytowymi, parabankami, itp.</p> <p>2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z niewywiązywaniem się z zobowiązań wynikających z zawartych umów kredytowych i pożyczkowych z bankami, skokami, innymi instytucjami kredytowymi, parabankami, itp.</p>	
Sprawy związane z podatkami i ubezpieczeniem społecznym	<p>1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z podatkami, w szczególności z jakiego tytułu należy rozliczać się z organami podatkowymi (rodzaje podatków).</p> <p>2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z odprowadzaniem składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne oraz posiadania tytułu podlegania ubezpieczeniu społecznemu i zdrowotnemu.</p>	<p>1. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z podatkami, w szczególności z jakiego tytułu należy rozliczać się z organami podatkowymi (rodzaje podatków).</p> <p>2. Poradnictwo prawne w sprawach związanych z odprowadzaniem składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne oraz posiadania tytułu podlegania ubezpieczeniu społecznemu i zdrowotnemu.</p>

Załącznik nr 10 Warsztaty rozwoju umiejętności społecznych dla osób usamodzielniających się

Warsztaty rozwoju umiejętności społecznych – realizacja cyklu warsztatów, które trwają ok. sześć miesięcy i zakończone są wyjazdem podsumowującym całość procesu.

W okresie 6 miesięcy rekomenduje się realizację min. 3 warsztatów, minimum 1 warsztat na 2 miesiące, optymalnie - 1 warsztat na miesiąc.

Przykładowa tematyka warsztatów:

- „Zawód z pasją” - poznanie osób wykonujących różne zawody dostępne dla młodych osób, osoby z pasją zawodową, przedstawiciele nowych zawodów, zawodów przyszłości.
- „Poznaj siebie” – moje mocne strony, talenty, obszary do rozwoju.
- „Komunikacja, Asertywność i Autoprezentacja” - nauka o tym, jak rozmawiać z ludźmi, żeby nas słuchali, jak walczyć o swoje prawa oraz jak zaprezentować się w pozytywnym świetle.
- „Osobista efektywność” - nauka wyznaczania sobie celów oraz określenie sposobów ich realizacji bez zniechęcania się.

Kontynuacją treningu mogą być:

- warsztaty grupowe organizowane dla młodych 1 raz w miesiącu – w oparciu o tematy zgłaszane przez młodzież, wykorzystujące ich talenty, pasje, hobby, uwzględniające wyjścia do kina, teatru, na wystawy,
- wyjazd podsumowujący dla uczestników - warto nagrać podczas wyjazdu film z indywidualnym udziałem uczestników, którzy w zaproponowany przez siebie sposób zaprezentują krótko to, czego nauczyli się podczas treningu, z przesłaniem dla swojej życiowej drogi.

Bibliografia

1. Abramowicz M., Strzałkowska A. [2013]: Upragniona i nieznośna dorosłość, Pracownia Realizacji Badań Socjologicznych Uniwersytetu Gdańskiego na zlecenie Gdańskiej Fundacji Innowacji Społecznej
2. Age of young people leaving their parental household, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Age of young people leaving their parental household&stable=0&redirect=no](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Age_of_young_people_leaving_their_parental_household&stable=0&redirect=no)
3. Bardziejewska M. [2005]: Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków. [w:] Brzezińska, A. Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa, GWP
4. Bee H. [2004]: Psychologia rozwoju człowieka, Zysk i S-ka, Warszawa.
5. Chodasz, A., Cykowski, P., „Partycypacja młodzieży”, <http://www.dobrezycie.org/publikacje/partycypacja-mlodziezy#bookmark18>
6. Ciczkowska-Giedziun M. [2020]: *Podmiotowość w pracy socjalno-wychowawczej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
7. Cudak, S. [2012]: Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci, *Pedagogika Rodziny* 2/4,
8. Drabik L., Kubiak-Sokół A., Sobol E. [2006]: Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa.
9. Gajewska G. [2004]: *Pedagogika opiekuńcza i jej metodyka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra
10. Górská, A. [2012]: *Z opieki w dorosłość - model usamodzielnienia*, Towarzystwo Psychoprofilaktyczne
11. Jezierska-Wiejak E. [2013]: Rodzina jako międzypokoleniowa płaszczyzna transmisji wartości, *Wychowanie w rodzinie*, 2013, t. VIII.
12. Kędzierska A. [2020]: University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland, CARE LEAVERS' MODELS OF ENTERING ADULTHOOD: ANALYSIS OF REPORTS CONCERNING THE PROCESS OF GAINING INDEPENDENCE
13. Kędzierska H. [2020]: Modele wchodzenia w dorosłość wychowanków pieczy zastępczej: analiza raportów dotyczących procesu uzyskania samodzielności, w *COLLOQUIUM PEDAGOGIKA – NAUKI O POLITYCE I ADMINISTRACJI KWARTALNIK* 3(39)
14. Kulig B. [2011]: Wykluczenie mieszkaniowe [w:] *Polski Raport Social Watch 2010. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, Warszawa https://kph.org.pl/publikacje/raport_sw_2010.pdf
15. Kulig B., Saj T., [2019]: Szkoła wrażliwa na traumę. Jak wspierać dziecko z doświadczeniem traumy w procesie edukacji, *SOS Wioski Dziecięce*, Warszawa
16. Krasiejko I., Imielińska A., [2011]: Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie”*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia
17. Louis, J.F., McDonald Louis, K. [2021]: *Potrzeby emocjonalne dziecka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne
18. Michalska-Dominiak B., Grocholiński P. [2019]: *Poradnik design thinking, czyli jak wykorzystać myślenie projektowe w biznesie*, Onepress, Gliwice
19. Mielczarek, M. [2018]: *Przygotowanie do samodzielności życiowej usamodzielnianych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych*, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wydział Nauk Pedagogicznych
20. *Młodzi Polacy na rynku pracy 2021*, Raport PwC, Well.hr i Absolvent Consulting, <https://www.pwc.pl/pl/publikacje/mlodzi-polacy-na-ryнку-pracy-2021.html>
21. *Model Ośrodka Leczenia Zaburzeń Osobowości*, Fundacja Winida, <https://fundacijawinida.org/files/Model-Osrodka-Leczenia-Zaburzen-Osobowosci.pdf>

22. Motyka M., Jedynak W. [2020]: Rodzina z problemem narkotykowym: Międzypokoleniowa transmisja dysfunkcji, Wychowanie w rodzinie t. XIII (2), Wrocław
23. Nastolatki 3.0, Raport z ogólnopolskiego badania uczniów, <https://www.nask.pl/pl/dzialalnosc/nauka-i-biznes/projekty-badawcze/4298,Nastolatki-30-Raport-z-ogolnopolskiego-badania-uczniow-2021-r.html>
24. Polkowski T. [2019]: Droga do marzeń. Podręcznik dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej i opiekunów usamodzielnienia, UMWZ, https://rops.wzp.pl/sites/default/files/zachodniopomorskie_-_poradnik_polkowski_175x250_-_2019_05_www_z_wkladka.pdf
25. Poukładaj sobie życie. Aktywizacja zawodowa osób z zaburzeniami osobowości, Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego nr 58, MRPiPS, 2017, str. 19-20, <http://eurodoradztwo.praca.gov.pl/publikacje/58.pdf>
26. Projekt krajowej strategii rozwoju i deinstytucjonalizacji usług w Polsce do 2040 roku – obszar dzieci, młodzież, rodzina. Element projektu strategii deinstytucjonalizacji usług w Polsce do 2040 roku <http://koalicja.org/2021/04/29/strategia-deinstytucjonalizacji/>
27. Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M. [2009]: Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne, PWN, Warszawa
28. Rosenberg M. [2020]: Porozumienie bez przemocy, Czarna Owca, Warszawa
29. Raport NIK: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,7849,vp,9839.pdf>
30. Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi [2014]: Uwarunkowania procesu usamodzielniania wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej w województwie łódzkim
31. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 sierpnia 2012 roku w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20120000954/O/D20120954.pdf>
32. Shier H. [2006]: Pathways to Participation Revisited, Centre for Education in Health and Environment Matagalpa, Nicaragua
33. Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce, Podręcznik Użytkownika. Globalna rama odnośnie partycypacji młodzieży i etapów jej wdrażania, dokument wewnętrzny
34. Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce, Śladami byłych wychowanków, dokument wewnętrzny
35. Szewczuk W. [1971]: Słownik psychologiczny, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa
36. Szymańska J. [2015]: Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa
37. Tylor C. [2020]: Zaburzenia przywiązania u dzieci i młodzieży. Poradnik dla terapeutów, opiekunów i pedagogów, GWP
38. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.2021.2268 t.j. z dnia 2021.12.09)
39. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U.2022.447 t.j. z dnia 2022.02.23)
40. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U.2021.1082 t.j. z dnia 2021.06.17)
41. van der Kolk B. [2022]: Strach ucieleśniony. Mózg, umysł i ciało w terapii traumy, Czarna Owca
42. Winiarski M. [1999]: Samodzielność życiowa [w:] Lalak D., Pilch T. (red.) Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej, Warszawa
43. Wiśniakowska L. [2008]: Słownik wyrazów bliskoznacznych, PWN, Warszawa
44. Wygnański J. [2012]: Proces usamodzielnienia a życiowa samodzielność wychowanków domów dziecka i rodzin zastępczych w powiecie otwockim
45. Z opieki w dorosłość - diagnoza efektywności procesów usamodzielnienia wychowanków, którzy opuścili placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze, 2012 Realizacja: firma PBS Sp. z o.o., na zlecenie warszawskiego oddziału Towarzystwa Psychoprofilaktycznego w ramach projektu „Z opieki w dorosłość - model usamodzielnienia” realizowanego przy współudziale środków EFS z POKL.
46. Ziółkowska, B. [2005]: Okres dorastania. Jak rozpoznać ryzyko i pomagać? [w:] Brzezińska, A. Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa, GWP

47. Zybura, A. [2016]: Opieka i wychowanie w rodzinie w pieczy zastępczej. Na przykładzie powiatu ostrowieckiego, Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne, 2016/8(2)
48. <https://pcpr.gorlice.pl/usamodzielnianie-wychowankow/>
49. <https://uodi.uw.edu.pl/>
50. <http://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-ustawy>
51. www.sos-childrensvillages.org

SOS WIOSKI
DZIECIĘCE

KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Rządowy Program
Fundusz Inicjatyw
Obywatelskich
na lata 2021-2030
NOWE FIO